

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра дошкільної та початкової освіти

**ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО
ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ
ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ**

Кваліфікаційна робота здобувача
освітнього ступеня магістра
спеціальності: 013 Початкова освіта
освітньої програми:

«Початкова освіта. Інклюзивна освіта»

ПЄЄВОЇ Світлани Георгіївни

Керівник: к. п. н, доц. ІВАНОВА Д. Г.

Рецензент: КІРКОВА С. В., директор

Вишневецького закладу загальної
середньої освіти Саф'янівської сільської
ради Ізмаїльського району
Одеської області

АНОТАЦІЯ

до кваліфікаційної роботи

Пеєва С. Г. Педагогічні засади розвитку творчого потенціалу молодших школярів в умовах інклюзивного навчання. Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 013 Початкова освіта. Освітня програма: «Початкова освіта. Інклюзивна освіта». Ізмаїльський державний гуманітарний університет. Ізмаїл, 2025. 90 с.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню педагогічних засад розвитку творчого потенціалу молодших школярів в умовах інклюзивного навчання. Актуальність теми зумовлена сучасними трансформаціями освітнього простору України, орієнтованими на реалізацію принципів інклюзії, гуманізації та дитиноцентризму, а також необхідністю створення ефективних умов для розвитку кожної дитини незалежно від її індивідуальних особливостей та освітніх потреб. У контексті Нової української школи творчість розглядається як ключова компетентність, що забезпечує особистісний розвиток, соціалізацію та здатність до адаптації в умовах змінного світу. Основний зміст роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

Метою дослідження є наукове обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов, методів і форм розвитку творчого потенціалу молодших школярів в умовах інклюзивного освітнього середовища. Об'єктом дослідження визначено процес розвитку творчого потенціалу молодших школярів у системі інклюзивної початкової освіти, а предметом — педагогічні умови, методики та технології, що забезпечують ефективний творчий розвиток учнів в інклюзивному класі.

У роботі творчий потенціал трактується як інтегральна характеристика особистості, що охоплює когнітивні, емоційні, мотиваційні та соціальні

компоненти й проявляється у здатності до нестандартного мислення, самовираження, створення нових ідей та конструктивного розв'язання проблем. Особлива увага приділяється розвитку творчого потенціалу молодших школярів з особливими освітніми потребами, для яких інклюзивне освітнє середовище є не лише простором навчання, а й важливим чинником психологічної безпеки, прийняття та підтримки.

У процесі дослідження використано комплекс теоретичних і емпіричних методів, зокрема аналіз психолого-педагогічної літератури, узагальнення наукових підходів українських і зарубіжних учених, педагогічне спостереження, анкетування, педагогічний експеримент, порівняльний аналіз результатів до і після впровадження експериментальної роботи. Методологічною основою дослідження виступили гуманістичний, особистісно орієнтований, компетентнісний, діяльнісний та дитиноцентрований підходи.

У першому розділі кваліфікаційної роботи розкрито науково-теоретичні засади розвитку творчого потенціалу особистості, визначено його структуру та основні компоненти. Проаналізовано роль інклюзивного освітнього середовища як чинника творчого розвитку творчої особистості молодшого школяра, а також здійснено порівняльний аналіз українських і зарубіжних педагогічних підходів до розвитку творчості дітей з особливими освітніми потребами. Встановлено, що ефективний творчий розвиток можливий за умови створення емоційно безпечного, відкритого та гнучкого освітнього середовища, яке сприяє самовираженню, співтворчості та соціальній взаємодії.

Другий розділ присвячено аналізу педагогічних технологій, які сприяють розвитку творчого потенціалу в інклюзивному класі. Обґрунтовано доцільність використання диференційованого навчання, ігрових та арт-педагогічних технологій, проєктної діяльності, сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та технології емоційно-ціннісного навчання. Визначено їхні можливості щодо стимулювання уяви, когнітивної гнучкості,

мотивації до самореалізації та формування позитивної самооцінки в учнів, зокрема дітей з особливими освітніми потребами.

У третьому розділі представлено результати експериментального дослідження ефективності запропонованих методик розвитку творчого потенціалу молодших школярів в умовах інклюзії. Розроблено методичні рекомендації щодо організації інтегрованих занять, використання арт-терапевтичних засобів, ігрових і рефлексивних методів. Проведено порівняльний аналіз рівнів сформованості творчого потенціалу учнів до і після проведення дослідно-експериментальної роботи, який засвідчив позитивну динаміку за визначеними показниками: зростання креативності, ініціативності, емоційної виразності, здатності до співпраці та зниження рівня тривожності.

Наукова новизна дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов розвитку творчого потенціалу молодших школярів в інклюзивному освітньому середовищі та в уточненні змісту й структури творчого потенціалу в контексті інклюзивної початкової освіти. Практична значущість роботи полягає в розробці та апробації методичних рекомендацій, які можуть бути використані вчителями початкових класів, асистентами вчителя, фахівцями інклюзивного супроводу, батьками, студентами, а також у системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Результати дослідження можуть бути використані у практиці інклюзивної початкової освіти з метою створення умов для всебічного розвитку особистості дитини, формування її творчого потенціалу, емоційного благополуччя та успішної соціальної інтеграції. Робота має теоретичну й практичну цінність та відповідає сучасним вимогам розвитку інклюзивної освіти в Україні.

Ключові слова: творчий потенціал, інклюзивне освітнє середовище, діти з особливими освітніми потребами, емоційно-ціннісне навчання.

ABSTRACT

of the qualification (master's) thesis

Pieieva S.H. Pedagogical Foundations for the Development of Creative Potential of Primary School Pupils in Inclusive Education. Manuscript. Qualification (master's) thesis of the applicant for the degree of Master of the educational program "Primary Education. Inclusive Education». Izmail State University of Humanities. Izmail, 2025. 90 p.

The qualification thesis is devoted to the study of the pedagogical foundations for the development of the creative potential of primary school pupils in the context of inclusive education. The relevance of the research topic is determined by contemporary transformations in the educational space of Ukraine, which are focused on the implementation of the principles of inclusion, humanization, and child-centeredness, as well as by the need to create effective conditions for the development of every child regardless of individual characteristics and special educational needs. Within the framework of the New Ukrainian School reform, creativity is considered a key competence that ensures personal development, socialization, and the ability to adapt to the challenges of a rapidly changing world. The qualification thesis consists of an introduction, three chapters, conclusions, and a list of references.

The purpose of the research is to scientifically substantiate and experimentally verify the effectiveness of pedagogical conditions, methods, and forms aimed at developing the creative potential of primary school pupils in an inclusive educational environment. The object of the research is the process of developing the creative potential of primary school pupils within the system of inclusive primary education, while the subject of the research comprises pedagogical conditions, methods, and technologies that ensure effective creative development of pupils in an inclusive classroom.

In the study, creative potential is interpreted as an integral personal characteristic that encompasses cognitive, emotional, motivational, and social components and manifests itself in the ability to think creatively, express oneself, generate new ideas, and solve problems in a constructive manner. Special attention is paid to the development of the creative potential of primary school pupils with special educational needs, for whom an inclusive educational environment serves not only as a space for learning but also as an essential factor of psychological safety, acceptance, and support.

The study employs a комплекс of theoretical and empirical research methods, including the analysis of psychological and pedagogical literature, generalization of scientific approaches of Ukrainian and foreign scholars, pedagogical observation, questionnaires, pedagogical experiment, and comparative analysis of results before and after the implementation of the experimental methodology. The methodological framework of the research is based on humanistic, learner-centered, competence-based, and inclusive approaches.

The first chapter of the qualification thesis reveals the scientific and theoretical foundations of creative potential development, defines its structure and main components, and analyzes the role of the inclusive educational environment as a factor in the creative development of primary school pupils. A comparative analysis of Ukrainian and foreign pedagogical approaches to fostering creativity in children with special educational needs is conducted. The findings indicate that effective creative development is possible provided that an emotionally safe, open, and flexible educational environment is created, which promotes self-expression, co-creation, and social interaction.

The second chapter is devoted to the analysis of pedagogical technologies that contribute to the development of creative potential in an inclusive classroom. The feasibility of using differentiated instruction, game-based and art-pedagogical technologies, project-based learning, information and communication technologies, and emotionally value-oriented learning technologies is substantiated. Their potential to stimulate imagination, cognitive flexibility, motivation for self-

realization, and the formation of positive self-esteem in pupils, including those with special educational needs, is determined.

The third chapter presents the results of an experimental study on the effectiveness of the proposed methods for developing the creative potential of primary school pupils in inclusive education. Methodological recommendations for organizing integrated lessons, using art-therapeutic tools, and applying game-based and reflective methods are developed. A comparative analysis of the levels of creative potential development before and after the experimental work demonstrates positive dynamics across all indicators, including increased creativity, initiative, emotional expressiveness, cooperation skills, and a reduced level of anxiety.

The scientific novelty of the research lies in the theoretical substantiation of pedagogical conditions for the development of the creative potential of primary school pupils in an inclusive educational environment, as well as in clarifying the content and structure of creative potential within the context of inclusive primary education. The practical significance of the thesis consists in the development and approbation of methodological recommendations that can be used by primary school teachers, teacher assistants, inclusive support specialists, and within teacher professional development programs.

The research findings can be applied in the practice of inclusive primary education to create conditions for the comprehensive development of a child's personality, fostering creative potential, emotional well-being, and successful social integration. The qualification thesis has theoretical and practical value and meets contemporary requirements for the development of inclusive education in Ukraine.

Keywords: *creative potential, inclusive educational environment, children with special educational needs, emotional and value learning.*

ЗМІСТ

ВСТУП	9
РОЗДІЛ 1. РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ	15
1.1 Науково-теоретичні засади розвитку творчого потенціалу особистості.....	15
1.2. Інклюзивне освітнє середовище як чинник розвитку творчого потенціалу молодших школярів.....	19
1.3 Аналіз досвіду українських та зарубіжних педагогів у сфері творчого розвитку дітей з ООП.....	24
Висновки до розділу 1.....	31
РОЗДІЛ 2. ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ	33
2.1. Огляд педагогічних технологій, які сприяють розвитку творчого потенціалу дітей в інклюзивному класі.....	33
2.2. Дієвість форм організації освітнього процесу в початковій школі у контексті творчого розвитку дітей з ООП.....	38
2.3. Методи забезпечення якості інклюзивного освітнього процесу в початковій школі.....	41
Висновки до розділу 2	45
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КЛАСТЕРА ЗАПРОПОНОВАНИХ МЕТОДИК	48
3.1. Загальна характеристика завдань та етапів дослідно-експериментальної роботи.....	48
3.2. Особливості реалізації та інтерпретація результатів дослідно-експериментальної роботи	50
3.3. Методичні рекомендації щодо стимулювання розвитку творчого потенціалу молодших школярів в умовах інклюзивного навчання.....	69
Висновки до розділу 3.....	71
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	77
ДОДАТКИ	82

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному освітньому просторі особливої актуальності набуває проблема розвитку творчого потенціалу молодших школярів, зокрема в умовах інклюзивного навчання. Творчість виступає не лише засобом самовираження, а й ключовим механізмом адаптації, соціалізації та емоційного зростання дитини. Вона забезпечує здатність до нестандартного мислення, створення нових ідей, емоційної відкритості та конструктивного реагування на виклики середовища. В інклюзивному контексті, де кожна дитина має право на повноцінну участь у навчальному процесі, розвиток креативності стає важливою умовою формування позитивної самооцінки, мотивації до навчання та особистісного зростання.

Творчий потенціал особистості є інтегральною характеристикою, що охоплює когнітивні, емоційні, мотиваційні та соціальні компоненти. Його формування залежить від індивідуальних особливостей дитини, рівня педагогічної підтримки та якості освітнього середовища. Інклюзивна освіта, орієнтована на відкритість, співтворчість і прийняття різноманітності, створює умови для розкриття внутрішнього ресурсу кожного учня, зокрема дітей з особливими освітніми потребами (ООП).

Аналіз українських і зарубіжних педагогічних підходів засвідчує спільне визнання творчості як універсального засобу розвитку дітей. Вітчизняні дослідники акцентують на адаптації змісту, форм і методів навчання, використанні арт-терапевтичних засобів та створенні емоційно підтримувального середовища. Зарубіжні моделі демонструють інтеграцію педагогіки, психології та мистецтва, активне використання мультисенсорних технологій і природного простору. Усе це формує теоретичну основу для розробки ефективної моделі розвитку творчого потенціалу в інклюзивному освітньому середовищі.

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою у створенні педагогічних умов, що забезпечують розвиток творчого потенціалу кожної

дитини, незалежно від її освітніх потреб, та сприяють формуванню інклюзивного, гуманного і творчого освітнього простору.

Мета дослідження — науково обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов, методів і форм, спрямованих на розвиток творчого потенціалу молодших школярів в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Об'єкт дослідження — процес розвитку творчого потенціалу дітей молодшого шкільного віку в умовах інклюзивної початкової освіти.

Предмет дослідження — педагогічні умови, спрямовані на забезпечення ефективного розвитку творчого потенціалу молодших школярів в інклюзивному освітньому середовищі.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що якщо в інклюзивному освітньому середовищі будуть створені педагогічні умови, що включають інтегровані заняття, адаптовані форми участі, емоційно підтримувальне середовище та сучасні інформаційно-комунікаційні технології, то це забезпечить ефективний розвиток творчого потенціалу молодших школярів, зокрема дітей з особливими освітніми потребами.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз поняття «творчий потенціал» та його структури в контексті інклюзивної освіти.
2. Визначити педагогічні умови, що сприяють розвитку творчого потенціалу молодших школярів.
3. Проаналізувати українські та зарубіжні підходи до розвитку творчих здібностей у дітей з особливими освітніми потребами.
4. Розробити методичні рекомендації щодо стимулювання творчого потенціалу учнів в інклюзивному класі. Реалізувати педагогічний експеримент з використанням інтегрованих занять.
5. Провести порівняльний аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи. Узагальнити результати дослідження та сформулювати висновки щодо ефективності запропонованих підходів.

Методи дослідження. У процесі виконання завдань дослідження використано систему методів, зокрема *теоретичного рівня*: аналіз наукової літератури, аналіз педагогічного досвіду, узагальнення результатів педагогічних спостережень та інші; *емпіричні методи*: педагогічне спостереження, анкетування вчителів початкової школи та бесіди з молодшими школярами; опитування батьків; педагогічний експеримент; методи експертних оцінок та метод проєктної діяльності; *статистичні методи* оброблення експериментальних даних для кількісного та якісного аналізу, підтвердження вірогідності отриманих результатів.

Наукова новизна дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов розвитку творчого потенціалу молодших школярів в інклюзивному освітньому середовищі та в уточненні змісту й структури творчого потенціалу в контексті інклюзивної початкової освіти.

Практична значущість дослідження полягає в розробці, апробації та впровадженні ефективних педагогічних підходів, спрямованих на розвиток творчого потенціалу молодших школярів в умовах інклюзивного освітнього середовища. Отримані результати мають прикладний характер і можуть бути використані в практиці інклюзивної початкової освіти для створення емоційно безпечного, мотиваційного простору, що стимулює самовираження, фантазію, ініціативність та соціальну взаємодію учнів з різними освітніми потребами. Розроблені методичні рекомендації можуть слугувати змістовною основою для діяльності вчителів початкових класів, асистентів учителя, фахівців інклюзивного супроводу, а також для підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Зокрема, вони сприяють плануванню інтегрованих занять, адаптації навчального матеріалу, використанню арт-педагогіки, ігрових та рефлексивних методів, а також залученню дітей з ООП до групових проєктів і творчих активностей.

Практичну цінність дослідження посилює створення кластера навчально-методичних матеріалів — адаптованих сценаріїв занять, дидактичних засобів, інфографіки, цифрових ресурсів — які враховують

потреби дітей з особливими освітніми потребами та забезпечують їхню повноцінну участь у навчальному процесі. Результати дослідження можуть бути інтегровані в освітні програми закладів післядипломної педагогічної освіти, тренінги та семінари з тематики інклюзивної освіти, розвитку креативності та емоційної грамотності молодших учнів.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі Вишневецького закладу загальної середньої освіти Саф'янівської сільської ради Ізмаїльського району Одеської області.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорювались на засіданнях кафедри дошкільної та початкової освіти Ізмаїльського державного гуманітарного університету, були представлені у доповідях та публікаціях на Всеукраїнських науково-практичних конференціях :

1. Пеева С.Г. Розвиток творчого потенціалу молодших школярів в умовах інклюзивного навчання. Мозаїка початкової освіти. Збірник наукових праць за матеріалами II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасна початкова освіта: погляди молодих дослідників», 23.04.25, м. Ніжин. Випуск 2. / за заг. ред. Білоусової Н. В., Філоненко О. С. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2025. 343 с. С. 194-198.

<http://www.ndu.edu.ua/storage/2025/%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%9C%D0%BE%D0%B7%D0%B0%D1%97%D0%BA%D0%B0%2C%202%2C%202025%20-%20%D0%90%D1%80%D1%82%D1%83%D1%80%20%D0%91%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%BE.pdf>

2. Пеева С.Г. Культура різноманітності в інклюзивному просторі початкової школи як передумова розвитку творчої особистості дитини. Сучасні тенденції початкової освіти та інклюзивного навчання у світлі євроінтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (03.12.2024 р.). Черкаси : Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2024. 336 с. С. 87-90.

<https://drive.google.com/file/d/1pOMrc3lby1P3WLNlg3Sv2Qc0K8jtAhif/view>

3. Пеева С.Г. Педагогічні засади розвитку творчого потенціалу молодших школярів в умовах інклюзивного навчання. *Дошкільна освіта: від традицій до інновацій. X Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців* (04 листопада 2025 року, м. Суми).

<https://ipp.sspu.edu.ua/news/969-kh-vseukrajinska-naukovo-praktichna-onlajn-konferentsiya-dlya-studentiv-magistrantiv-ta-molodikh-naukovtsiv-doshkilna-osvita-vid-traditsij-do-innovatsij>

Структура кваліфікаційної роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (понад 60 найменувань) та додатків. У тексті роботи результати дослідження представлені також ілюстративним матеріалом (таблиці, діаграма). Загальний обсяг роботи становить 90 сторінок, з них основного тексту – 82 сторінки.

РОЗДІЛ 1. РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

1.1. Науково-теоретичні засади розвитку творчого потенціалу особистості

Розвиток творчого потенціалу особистості є складним, багатограним процесом, що охоплює когнітивні, емоційні, мотиваційні та соціокультурні компоненти. У науковому дискурсі творчість розглядається як інтегративна здатність до генерації нових ідей, нестандартного мислення, продуктивного самовираження та адаптивного реагування на виклики середовища. Теоретичні засади дослідження творчого потенціалу спираються на міждисциплінарний підхід, що поєднує психологічні, педагогічні, філософські та нейронаукові концепції.

У психологічній науці творчий потенціал трактується як сукупність індивідуальних характеристик, що забезпечують здатність до оригінального мислення, гнучкості, інтуїції, уяви та внутрішньої мотивації. Згідно з концепцією А. Маслоу, творчість є проявом самоактуалізації, тобто прагнення особистості реалізувати свої найвищі можливості. К. Роджерс підкреслює значення безумовного прийняття та емоційної безпеки як умов для розкриття творчого потенціалу. У контексті когнітивної психології важливими є дослідження Дж. Гілфорда, який виокремив дивергентне мислення як ключовий компонент творчості, та Г. Гарднера, який розробив теорію множинного інтелекту, що розширює уявлення про творчі здібності.

Педагогічні теорії розвитку творчого потенціалу акцентують на створенні освітнього середовища, яке стимулює самостійність, рефлексію, експериментування та емоційно-ціннісне переживання. Важливу роль відіграє особистісно орієнтований підхід, що передбачає врахування індивідуальних особливостей учня, його потреб, інтересів і стилю навчання. Методологічною основою є гуманістична педагогіка, яка розглядає творчість як внутрішню потребу особистості, що реалізується через діалог, співтворчість і

самовираження. У цьому контексті особливої уваги набувають інклюзивні практики, які забезпечують рівні можливості для розвитку творчого потенціалу незалежно від фізичних, когнітивних чи соціальних обмежень [37, с. 44]. Філософські засади осмислення творчості апелюють до ідей свободи, самотворення, трансценденції та духовного розвитку. Творчість постає як спосіб буття, що дозволяє людині виходити за межі заданого, формувати нові смисли та моделі взаємодії зі світом. У контексті екзистенціалізму творчий акт розглядається як прояв автентичності та відповідальності за власне життя. Постмодерністські підходи, навпаки, акцентують на плюралізмі, ігровому характері творчості, деконструкції усталених норм і відкритості до множинності інтерпретацій.

Сучасні дослідження з нейропедагогіки підтверджують, що творчість не є локалізованою функцією окремої ділянки мозку, а виникає внаслідок складної взаємодії різних нейронних мереж, зокрема мережі уваги, виконавчої функції та дефолтної системи. Це відкриває нові перспективи для розуміння механізмів творчого мислення та розробки методик його стимулювання.

Творчий потенціал особистості становить собою інтегральну характеристику, яка відображає здатність індивіда до створення нових, оригінальних і соціально значущих ідей, продуктів або способів діяльності. Він охоплює не лише природні задатки, а й сформовані в процесі розвитку когнітивні, емоційні, мотиваційні та соціальні компоненти, що забезпечують креативне мислення, самовираження та здатність до інновацій. Творчий потенціал є динамічним утворенням, яке змінюється під впливом освітнього середовища, життєвого досвіду, міжособистісної взаємодії та внутрішніх прагнень особистості. Його структура включає когнітивну гнучкість, здатність до дивергентного мислення, уяву, інтуїцію, емоційну чутливість, мотивацію до самореалізації, відкритість до нового, толерантність до невизначеності, а також здатність до рефлексії та критичного аналізу [30, с. 188].

Структура творчого потенціалу особистості є багатовимірною, передбачає наявність низки взаємопов'язаних характеристик, кожна з яких виконує важливу функцію у процесі креативної діяльності.

Когнітивна гнучкість — це здатність особистості швидко перемикатися між різними способами мислення, адаптуватися до нових умов, змінювати стратегії розв'язання проблем залежно від контексту. Вона забезпечує варіативність підходів до завдань, сприяє уникненню стереотипного мислення та дозволяє бачити ситуацію з різних точок зору. Когнітивна гнучкість є основою для інноваційного пошуку та прийняття нестандартних рішень.

Здатність до дивергентного мислення передбачає уміння генерувати численні, різноманітні та оригінальні ідеї у відповідь на відкриту проблему. Це мислення, спрямоване не на пошук єдиної правильної відповіді, а на створення спектру можливих варіантів. Дивергентне мислення є ключовим механізмом творчості, оскільки воно активізує уяву, асоціативні процеси та інтуїцію.

Уява виступає як здатність створювати нові образи, що не мають прямого аналога в реальності, або трансформувати наявний досвід у нові комбінації. Вона є джерелом символічного мислення, художнього бачення, гіпотетичного моделювання та емпатійного розуміння. Уява дозволяє особистості вийти за межі наявного, проектувати майбутнє, створювати альтернативні сценарії розвитку подій.

Інтуїція — це здатність до безпосереднього осягнення істини без логічного обґрунтування, що ґрунтується на глибинному досвіді, передбаченні та цілісному сприйнятті ситуації. У творчому процесі інтуїція часто передує раціональному аналізу, виступаючи імпульсом для відкриттів, гіпотез або нових ідей. Вона тісно пов'язана з емоційною чутливістю та здатністю до несвідомої обробки інформації.

Емоційна чутливість означає здатність тонко сприймати, розпізнавати та виражати власні й чужі емоції. Вона сприяє глибшому розумінню внутрішнього світу, емпатії, а також естетичному переживанню. У контексті

творчості емоційна чутливість є джерелом натхнення, мотивації та здатності до створення емоційно насичених продуктів.

Мотивація до самореалізації — це внутрішній потяг до розкриття власного потенціалу, прагнення до особистісного зростання, досягнення цілей, що мають суб'єктивну цінність. Така мотивація є автономною, не залежить від зовнішніх стимулів і ґрунтується на глибокому сенсі діяльності. Вона забезпечує стійкість до труднощів, наполегливість і внутрішню свободу у творчому самовираженні.

Відкритість до нового характеризується готовністю особистості сприймати нові ідеї, досвід, перспективи, навіть якщо вони суперечать усталеним уявленням. Це установка на дослідження, експеримент, ризик, що є необхідною умовою для інноваційної діяльності. Відкритість до нового сприяє розширенню меж пізнання та формуванню гнучкого світогляду.

Толерантність до невизначеності — це здатність зберігати психологічну рівновагу в умовах неоднозначності, суперечливості або відсутності чітких відповідей. У творчому процесі невизначеність є природною складовою, адже нові ідеї часто виникають у ситуаціях, де немає готових рішень. Толерантність до невизначеності дозволяє уникати передчасних висновків, зберігати відкритість до пошуку та приймати складність як ресурс.

Здатність до рефлексії — це вміння аналізувати власні думки, почуття, дії, оцінювати їхню доцільність, ефективність і відповідність цілям. Рефлексія є механізмом самопізнання, корекції поведінки та розвитку самосвідомості. У творчості вона дозволяє осмислювати результати діяльності, виявляти нові шляхи, уникати повторення помилок.

Критичний аналіз передбачає здатність до обґрунтованого сумніву, логічного мислення, виявлення суперечностей, оцінки достовірності інформації. У поєднанні з уявою та інтуїцією критичне мислення забезпечує баланс між новизною і доцільністю, між креативністю та реальністю.

У педагогічному контексті розвиток творчого потенціалу передбачає створення умов для вільного вибору, підтримки індивідуальності, стимулювання пізнавальної активності та формування емоційно безпечного простору. Творчий потенціал виявляється у різних сферах життєдіяльності — від мистецтва до науки, від побуту до професійної діяльності — і є основою для інноваційного розвитку суспільства. Його реалізація потребує не лише внутрішньої готовності особистості, а й зовнішньої підтримки, що включає педагогічну увагу, соціальне визнання та культурну відкритість. Таким чином, творчий потенціал є ключовим чинником саморозвитку, адаптації та трансформації особистості в умовах змінного світу [11, с. 22].

Таким чином, науково-теоретичні засади розвитку творчого потенціалу особистості ґрунтуються на синтезі гуманістичних, когнітивних, соціокультурних і нейрофізіологічних підходів. Вони передбачають створення умов для вільного самовираження, підтримки внутрішньої мотивації, розвитку емоційного інтелекту та формування відкритого, інклюзивного освітнього простору. Розуміння творчого потенціалу як динамічного, контекстуально зумовленого явища дозволяє розробляти ефективні стратегії його розвитку в різних вікових, соціальних і освітніх групах.

1.2. Інклюзивне освітнє середовище як чинник розвитку творчого потенціалу молодшого школяра

Інклюзивне освітнє середовище виступає важливим чинником розвитку творчого потенціалу молодших школярів, оскільки забезпечує умови для вільного самовираження, емоційної безпеки, соціальної взаємодії та індивідуалізованого підходу до навчання. У сучасній педагогіці інклюзія розглядається не лише як механізм інтеграції дітей з особливими освітніми потребами, а як ціннісна парадигма, що орієнтується на прийняття різноманітності, розвиток емпатії та створення освітнього простору, де кожна дитина має право бути почутою, зрозумілою та підтриманою.

Молодший шкільний вік є сенситивним періодом для формування основ творчого мислення, емоційної чутливості та мотивації до пізнання. У цей період діти активно досліджують світ, експериментують з формами самовираження, виявляють інтерес до гри, фантазії, образного мислення. Саме інклюзивне середовище, яке визнає унікальність кожної дитини, створює передумови для розкриття її творчого потенціалу — через варіативність навчальних завдань, можливість вибору, підтримку індивідуальних темпів розвитку та емоційно забарвлену взаємодію [21, с. 60].

Ключовими характеристиками інклюзивного освітнього середовища, що сприяють розвитку творчості, є: відкритість до різних форм мислення та самовираження; гнучкість у застосуванні методів навчання; стимулювання діалогічної взаємодії між учнями; створення ситуацій успіху; підтримка ініціативи та самостійності; залучення до спільної діяльності, що має емоційно-ціннісний зміст. У такому середовищі дитина не боїться помилятися, експериментувати, пропонувати нестандартні рішення, оскільки її думка визнається значущою, а процес навчання — безпечним і підтримувальним.

Особливу роль відіграє педагог, який у інклюзивному контексті виступає не лише носієм знань, а й фасилітатором творчого розвитку, модератором емоційної атмосфери, партнером у пізнавальній діяльності. Його здатність до емпатії, рефлексії, гнучкого реагування на потреби учнів є визначальною для формування середовища, що стимулює творчість. Важливим є також залучення батьків, асистентів учителя, фахівців з психологічної та корекційної підтримки, що забезпечує мультидисциплінарний підхід до розвитку дитини.

Інклюзивне середовище сприяє формуванню таких компонентів творчого потенціалу, як когнітивна гнучкість, увага, емоційна чутливість, мотивація до самореалізації, здатність до рефлексії та співтворчості. Через ігрові, сенсорні, мистецькі та дослідницькі форми діяльності молодші школярі мають змогу не лише засвоювати знання, а й створювати нові смисли, моделі поведінки, образи світу. Умови інклюзії дозволяють кожній дитині бути

активним учасником освітнього процесу, незалежно від її фізичних, когнітивних чи соціальних особливостей [3, с. 48].

Таким чином, інклюзивне освітнє середовище є не лише педагогічною технологією, а й гуманістичною основою для розвитку творчого потенціалу молодших школярів. Воно формує культуру прийняття, співпраці та відкритості, що є фундаментом для становлення особистості, здатної до креативного мислення, емоційної взаємодії та соціальної відповідальності.

У межах реалізації інклюзивного освітнього середовища ефективними виявляються педагогічні практики, що інтегрують елементи сенсорного, емоційного, ігрового та мистецького розвитку, сприяючи формуванню творчого потенціалу молодших школярів. Наведені нижче приклади ілюструють конкретні форми організації навчального процесу, які забезпечують умови для самовираження, співтворчості та індивідуалізованого пізнання.

Приклад 1. Театралізована гра «Кольоровий театр емоцій». У рамках уроків інтегрованого курсу «Я досліджую світ» учні інклюзивного класу (2-й клас) беруть участь у театралізованій грі, де кожен колір символізує певну емоцію. Діти самостійно створюють персонажів, вигадують репліки, оформлюють сценічний простір. Учні з особливими освітніми потребами (зокрема з порушеннями мовлення та аутистичними проявами) залучаються до діяльності через невербальні засоби — малюнки, рухи, міміку. Така форма роботи активізує уяву, емоційну чутливість, здатність до рефлексії та сприяє розвитку навичок співтворчості.

Приклад 2. Сенсорна лабораторія «Досліджую світ дотиком». У класі обладнано сенсорний куточок, де учні мають змогу досліджувати текстури, звуки, запахи (крупки, тканини, природні матеріали, ароматичні капсули). Після сенсорного досвіду діти створюють «сенсорні історії» — у формі малюнків, коротких усних розповідей або аплікацій. Учні з порушеннями зору чи моторики працюють у парі з асистентом учителя або однокласником. Така

діяльність сприяє розвитку асоціативного мислення, уяви, емоційної виразності та толерантності до різних способів сприйняття.

Приклад 3. Гурткова діяльність «Клуб маленьких винахідників». У позаурочний час організовано гурток, де учні створюють прототипи «корисних речей» — іграшки, побутові пристрої, моделі з конструктора. Діти працюють у командах, де кожен виконує роль відповідно до своїх можливостей: конструювання, оформлення, презентація. Учні з особливими освітніми потребами беруть участь у процесі через адаптовані завдання. Така діяльність стимулює дивергентне мислення, мотивацію до самореалізації, здатність до рефлексії та командної творчості.

Приклад 4. Музичні імпровізації «Звуки навколо нас». На уроках музичного мистецтва учні створюють ритмічні композиції, використовуючи не лише музичні інструменти, а й предмети з навколишнього середовища (папір, олівці, власне тіло). Учні з порушеннями слуху залучаються через візуальні ритмічні схеми, жести, вібраційні сигнали. Відсутність оцінювання та акцент на процесі сприяють емоційному включенню, розвитку уяви, відкритості до нового та прийняттю різних форм самовираження.

Приклад 5. Казкотерапія з елементами арт-рефлексії «Мій герой — мій вибір». Після прочитання казки учні створюють власних героїв — з пластиліну, паперу, фарб. Кожен учень розповідає про свого персонажа, його емоції, дії, мотивацію. Учні з особливими освітніми потребами висловлюються через малюнки, символи або за допомогою асистента. Така діяльність розвиває емоційну чутливість, рефлексію, критичне мислення та здатність до створення нових смислів.

Аналіз ефективності педагогічних практик, спрямованих на розвиток творчого потенціалу молодших школярів в умовах інклюзивного освітнього середовища, засвідчує їхню значущість як інструментів формування ключових компонентів креативності, самовираження та емоційно-соціальної взаємодії. Застосування таких форм роботи, як театралізовані ігри, сенсорні лабораторії, гурткова діяльність, музичні імпровізації та казкотерапія з елементами арт-

рефлексії, дозволяє створити умови для активного залучення всіх учнів, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей, до творчої діяльності.

Зокрема, театралізовані ігри, що базуються на символічному моделюванні емоцій через кольори, сприяють розвитку уяви, емоційної чутливості та здатності до рефлексії. Участь у таких іграх дозволяє дітям з особливими освітніми потребами долати комунікативні бар'єри, використовуючи невербальні засоби вираження, що, у свою чергу, активізує їхній внутрішній творчий ресурс. Сенсорні лабораторії, які передбачають дослідження навколишнього світу через дотик, звук, запах, стимулюють асоціативне мислення, розвивають образне сприйняття та формують навички емоційного самовираження. Вони є особливо ефективними для учнів з порушеннями сенсорної сфери, оскільки забезпечують альтернативні канали пізнання та творчості.

Гурткова діяльність, організована у форматі «Клубу маленьких винахідників», сприяє формуванню дивергентного мислення, ініціативності та мотивації до самореалізації. Робота в командах, де кожен учень виконує посильну роль, формує навички співтворчості, відповідальності та взаємодії. Такий підхід дозволяє дітям з різними освітніми потребами відчувати себе повноцінними учасниками спільної діяльності, що позитивно впливає на їхню самооцінку та емоційний стан. Музичні імпровізації, у свою чергу, активізують креативне мислення, сприяють розвитку ритмічного слуху, моторної координації та емоційної експресії. Відсутність жорстких рамок і оцінювання створює атмосферу психологічної безпеки, що є необхідною умовою для вільного самовираження.

Казкотерапія з елементами арт-рефлексії дозволяє учням осмислювати прочитане через створення власних персонажів, сюжетів, художніх образів. Така діяльність розвиває здатність до критичного мислення, емоційної рефлексії, формування власної позиції. Для дітей з особливими освітніми потребами ця форма роботи є особливо цінною, оскільки забезпечує

можливість вираження внутрішнього світу через символічні засоби — малюнок, аплікацію, пластичну форму.

Усі зазначені практики мають спільні характеристики, що зумовлюють їхню ефективність: відкритість до різних форм мислення та вираження, гнучкість у побудові завдань, емоційна підтримка, створення ситуацій успіху, можливість індивідуалізації та адаптації. Вони забезпечують розвиток ключових компонентів творчого потенціалу: когнітивної гнучкості, уваги, емоційної чутливості, мотивації до самореалізації, відкритості до нового, толерантності до невизначеності, здатності до рефлексії та співпраці. Крім того, ці практики сприяють формуванню інклюзивної культури в класі, де кожна дитина відчуває себе прийнятою, цінною та здатною до творчого зростання. Відтак, впровадження зазначених педагогічних практик у структуру інклюзивного освітнього середовища є ефективним засобом розвитку творчого потенціалу молодших школярів. Вони не лише сприяють формуванню креативних здібностей, а й забезпечують гармонійний розвиток особистості, її емоційне благополуччя та соціальну інтеграцію.

1.3. Аналіз українських та зарубіжних педагогів у сфері творчого розвитку дітей з ООП

Дитина з особливими освітніми потребами (ООП) — це суб'єкт освітнього процесу, який внаслідок порушень фізичного, психічного, сенсорного, мовленнєвого, інтелектуального або емоційно-поведінкового розвитку, а також соціальних чи культурних чинників, потребує створення спеціальних умов навчання, адаптації освітніх програм, застосування корекційно-розвиткових методик та індивідуалізованої педагогічної підтримки. Особливі освітні потреби не обмежуються медичним діагнозом, а охоплюють широкий спектр труднощів, які можуть впливати на здатність дитини засвоювати знання, взаємодіяти з однолітками, самовиражатися та реалізовувати свій потенціал у навчальному середовищі.

У сучасній інклюзивній педагогіці дитина з ООП розглядається не як об'єкт корекції, а як повноцінний учасник освітнього процесу, що має право на рівний доступ до якісної освіти, соціальну інтеграцію та розвиток відповідно до власних можливостей. Такий підхід базується на гуманістичних принципах, зокрема на визнанні унікальності кожної дитини, її гідності, права на вибір та самореалізацію [7, с. 54]. Загальна характеристика дитини з ООП передбачає врахування таких аспектів:

Фізичний компонент — наявність порушень опорно-рухового апарату, зору, слуху, хронічних захворювань, що потребують адаптації фізичного середовища, використання технічних засобів навчання, спеціальних методик фізичного виховання.

Когнітивний компонент — труднощі у засвоєнні навчального матеріалу, порушення пам'яті, уваги, мислення, що потребують модифікації змісту, темпу та способів подання інформації, використання наочності, диференційованих завдань.

Мовленнєвий компонент — порушення мовленнєвого розвитку, артикуляції, розуміння мови, що впливають на комунікативну компетентність і потребують логопедичної підтримки, альтернативних засобів спілкування, візуальних підказок.

Емоційно-поведінковий компонент — наявність емоційної нестабільності, тривожності, імпульсивності, труднощів у регуляції поведінки, що потребують створення безпечного середовища, застосування методів емоційної підтримки, індивідуального супроводу.

Соціальний компонент — труднощі у взаємодії з однолітками, ізоляція, низький рівень соціальних навичок, що потребують розвитку комунікативної компетентності, організації спільної діяльності, фасилітації соціальних контактів.

Освітній компонент — потреба в адаптації навчальних програм, індивідуальному підході, використанні спеціальних методів і засобів навчання, залученні фахівців (асистента вчителя, логопеда, психолога, дефектолога).

У контексті інклюзивної освіти дитина з ООП не є носієм «дефіциту», а навпаки — джерелом педагогічного виклику, що стимулює розвиток нових форм навчання, переосмислення ролі вчителя, формування культури прийняття та співпраці. Її освітні потреби є основою для побудови індивідуальної освітньої траєкторії, що враховує сильні сторони, інтереси, темп розвитку та емоційні особливості.

Таблиця 1.1.

Ключові відмінності між здоровою дитиною та дитиною з ООП у контексті освітнього процесу з урахуванням педагогічних, психологічних та соціальних аспектів

Критерій	Здорова дитина	Дитина з ООП
Фізичний розвиток	Відповідає віковим нормам, не потребує спеціальних умов	Може мати порушення зору, слуху, опорно-рухового апарату, потребує адаптації середовища
Когнітивні здібності	Засвоює навчальний матеріал у стандартному темпі	Можливі труднощі з пам'яттю, увагою, мисленням; потребує модифікації змісту та темпу навчання
Мовленнєвий розвиток	Формується природно, без значних порушень	Можливі порушення артикуляції, розуміння мови, потреба в логопедичній підтримці
Емоційна регуляція	Здатна до самоконтролю, емоційно стабільна	Можлива емоційна нестабільність, тривожність, імпульсивність; потребує емоційної підтримки
Соціальна взаємодія	Легко встановлює контакти з однолітками, бере участь у груповій діяльності	Можливі труднощі у спілкуванні, ізоляція, потреба у фасилітації соціальних навичок
Мотивація до навчання	Внутрішньо мотивована, проявляє ініціативу	Мотивація може бути зниженою або нестійкою; потребує створення ситуацій успіху
Самостійність у навчанні	Виконує завдання без значної допомоги	Потребує індивідуального супроводу, адаптованих інструкцій, підтримки асистента
Способи сприйняття інформації	Використовує стандартні канали (слух, зір, читання)	Може потребувати альтернативних засобів (візуальні підказки, жести мови, технічні пристрої)
Потреба в адаптації середовища	Не потребує спеціальних умов	Потребує адаптації фізичного, соціального та навчального середовища
Освітня траєкторія	Відповідає типовим програмам	Потребує індивідуального плану розвитку, адаптованих або модифікованих програм

Таким чином, характеристика дитини з особливими освітніми потребами охоплює не лише опис труднощів, а й визначення умов, за яких її потенціал може бути реалізований. Це вимагає від педагогів гнучкості, емпатії, професійної компетентності та готовності до співтворчості в освітньому процесі.

Розвиток творчого потенціалу дітей з особливими освітніми потребами (ООП) є одним із ключових напрямів сучасної інклюзивної педагогіки. Як в українському, так і в зарубіжному науково-педагогічному дискурсі, творчість розглядається не лише як інструмент самовираження, а як засіб соціалізації, емоційного розвитку та подолання бар'єрів у навчанні. Порівняльний аналіз педагогічних підходів дозволяє виявити спільні цінності, а також специфіку реалізації творчих стратегій у різних освітніх контекстах.

В українській педагогіці значний внесок у розвиток теорії та практики творчого навчання дітей з ООП зробили науковці Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України (Н. Ярмола, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець, Н. Квітка, А. Лапін). У навчально-методичних посібниках цих авторів творчий розвиток розглядається як процес, що потребує адаптації змісту, форм і методів навчання до індивідуальних можливостей дитини, створення емоційно безпечного середовища, а також активного залучення до мистецької, ігрової та дослідницької діяльності.

Практичні рекомендації українських педагогів акцентують на використанні арт-терапевтичних методів — ізотерапії, пісочної терапії, музикотерапії — як засобів розвитку уяви, емоційної чутливості та самовираження. Наприклад, у роботах Тетяни Ярової (гімназія №20 НМР, м. Київ) описано інтерактивні вправи, що сприяють формуванню пізнавальної активності та індивідуальності дітей з ООП через гру, мистецтво та емоційно забарвлену комунікацію.

У зарубіжній педагогіці творчий розвиток дітей з порушеннями розвитку розглядається крізь призму мультисенсорного підходу, нейропсихологічної підтримки та інклюзивного дизайну навчального середовища. Зокрема,

американська дослідниця Р. Дейвіс (R. Davies) підкреслює важливість створення умов для «вільної гри у безпечному просторі», де дитина може експериментувати з матеріалами, образами та ролями. У працях британської педагогині С. Баррон (S. Barron) акцент зроблено на інтеграції мистецтва в щоденну навчальну практику як засобу розвитку емоційної регуляції та соціальних навичок.

Французький підхід (Ж. Адріан, С. Montel) базується на концепції «педагогіки довіри», де творчість розглядається як природна потреба дитини, що реалізується через відкриті завдання, спільне створення, рефлексію та естетичне переживання. У скандинавських країнах (Норвегія, Швеція) поширено використання природного середовища як простору для творчого розвитку — через ленд-арт, екологічні проекти, сенсорні маршрути.

Спільним для українських і зарубіжних педагогів є визнання творчості як універсального засобу розвитку особистості, що дозволяє дітям з ООП долати обмеження, формувати позитивну самооцінку та включатися в соціальну взаємодію. Водночас, зарубіжні моделі демонструють більшу інтеграцію між педагогікою, психологією та мистецтвом, а також ширше використання технологій, адаптивних інструментів і міждисциплінарних команд.

Таблиця 1.2.

Порівняльна таблиця підходів українських та зарубіжних педагогів до творчого розвитку дітей з особливими освітніми потребами (ООП)

Критерій порівняння	Українська педагогіка	Зарубіжна педагогіка
Ключові представники	Н. Ярмола, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець, Н. Квітка, А. Лапін, Т. Ярова	R. Davies (США), S. Barron (Велика Британія), J. Adrien, С. Montel (Франція), педагоги Скандинавії
Провідна ідея	Творчість як засіб розвитку індивідуальності та адаптації дитини з ООП через адаптацію змісту, форм і методів навчання	Творчість як природна потреба дитини, що реалізується через мультисенсорність, гру, мистецтво та інклюзивний дизайн середовища

Методологічна основа	Спеціальна педагогіка, корекційна психологія, гуманістичний підхід	Інклюзивна педагогіка, нейропсихологія, арт-терапія, педагогіка довіри
Форми творчої діяльності	Ігрові, мистецькі, дослідницькі завдання; інтерактивні вправи; адаптовані уроки	Вільна гра, сенсорні маршрути, ленд-арт, відкриті завдання, спільне створення
Засоби розвитку творчості	Арт-терапевтичні методи: ізотерапія, пісочна терапія, музикотерапія	Мультисенсорні матеріали, природне середовище, технології, інструменти альтернативної комунікації
Роль педагога	Організатор адаптованого навчального процесу, фасилітатор творчого самовираження, емоційна підтримка	Модератор середовища, партнер у творчості, член міждисциплінарної команди
Особливості середовища	Емоційно безпечне, адаптоване до індивідуальних можливостей дитини	Інклюзивне, гнучке, сенсорно збагачене, відкрито структуроване
Інтеграція з іншими науками	Переважно педагогіка і психологія	Тісна інтеграція з мистецтвом, нейронауками, дизайном, соціальною роботою
Технологічна підтримка	Обмежене використання, переважно традиційні методи	Активне використання цифрових технологій, адаптивних пристроїв, візуальних платформ
Спільні риси	Визнання творчості як універсального засобу розвитку особистості, формування позитивної самооцінки, соціалізації та подолання бар'єрів	

Отже, аналіз педагогічних підходів свідчить про необхідність синтезу українського досвіду з міжнародними практиками, що дозволить створити ефективні моделі творчого розвитку дітей з ООП, адаптовані до культурного контексту, ресурсних можливостей та індивідуальних потреб учнів.

Творчий розвиток дітей з особливими освітніми потребами (ООП) є складним, багатовимірним процесом, що охоплює когнітивні, емоційні, соціальні та мотиваційні аспекти особистісного становлення. У контексті інклюзивної освіти творчість розглядається не лише як здатність до створення нового, а як засіб самовираження, адаптації, соціалізації та подолання бар'єрів, пов'язаних із порушеннями розвитку. Особливості творчого розвитку таких дітей зумовлені як індивідуальними характеристиками, так і специфікою освітнього середовища, методів педагогічної взаємодії та рівнем емоційної підтримки [19, с. 84].

Однією з ключових особливостей є нерівномірність розвитку творчих здібностей, що проявляється у дисбалансі між уявою, мисленням, мовленням, моторикою та емоційною регуляцією. Діти з ООП можуть демонструвати високий рівень образного мислення або естетичного сприйняття за наявності труднощів у вербальній комунікації чи логічному аналізі. Це вимагає від педагога гнучкого підходу до оцінювання творчих проявів, врахування альтернативних форм самовираження та створення умов для візуального, тілесного, музичного або символічного моделювання.

Важливою особливістю є потреба в емоційно безпечному середовищі, яке забезпечує прийняття, підтримку та свободу експериментування. Діти з ООП часто мають підвищену чутливість до оцінювання, страх помилки, труднощі у формуванні позитивної самооцінки. Творча діяльність у таких умовах повинна бути позбавлена жорстких рамок, орієнтована на процес, а не на результат, і включати елементи гри, фантазії, естетичного переживання. Це дозволяє дитині вільно проявляти себе, формувати внутрішню мотивацію та розвивати емоційну компетентність.

Значну роль у творчому розвитку дітей з ООП відіграє сенсорна підтримка. У багатьох випадках порушення розвитку супроводжуються сенсорними дисфункціями, що впливають на здатність сприймати, обробляти та інтегрувати інформацію. Тому ефективними є мультисенсорні методи, що поєднують зорові, слухові, тактильні, рухові та емоційні стимули. Такі підходи активізують уяву, сприяють формуванню асоціативного мислення, розширюють канали сприйняття та дозволяють дитині створювати нові образи, ідеї, моделі поведінки.

Особливістю творчого розвитку дітей з ООП є також потреба в індивідуалізації завдань, адаптації темпу, складності та способу подання інформації. Творчі завдання мають бути доступними, зрозумілими, емоційно значущими та такими, що враховують сильні сторони дитини. Важливо забезпечити можливість вибору, варіативність форм виконання, підтримку з

боку дорослого або однолітків. Це сприяє формуванню автономності, ініціативності та здатності до самостійного мислення.

Соціальний аспект творчого розвитку дітей з ООП передбачає створення умов для співтворчості, діалогічної взаємодії, спільного створення продукту. Через творчу діяльність діти навчаються комунікувати, домовлятися, висловлювати емоції, приймати інші точки зору. Це особливо важливо для дітей з труднощами у соціальній адаптації, емоційно-поведінковими порушеннями або низьким рівнем комунікативної компетентності.

Таким чином, творчий розвиток дітей з особливими освітніми потребами має низку специфічних характеристик, що потребують педагогічної чутливості, методичної гнучкості та емоційної підтримки. Він є не лише засобом формування креативних здібностей, а й інструментом особистісного зростання, соціальної інтеграції та розкриття внутрішнього потенціалу дитини. Успішна реалізація творчого розвитку можлива лише за умови створення інклюзивного середовища, яке визнає унікальність кожної дитини та забезпечує їй право на самовираження, розвиток і гідне місце в освітньому просторі.

Висновки до розділу 1

У результаті теоретичного аналізу проблеми розвитку творчого потенціалу молодших школярів в умовах інклюзивного освітнього середовища встановлено такі положення:

Творчий потенціал особистості є інтегральною характеристикою, що охоплює когнітивні, емоційні, мотиваційні та соціальні компоненти, забезпечуючи здатність до самовираження, нестандартного мислення, створення нових ідей та адаптивного реагування на виклики середовища. Його розвиток є динамічним процесом, що залежить від індивідуальних особливостей дитини, умов навчання та рівня педагогічної підтримки.

Інклюзивне освітнє середовище виступає важливим чинником розвитку творчого потенціалу молодших школярів, оскільки забезпечує емоційно

безпечний простір, відкритий до різноманітності, співтворчості та індивідуалізації навчального процесу. Умови інклюзії сприяють формуванню мотивації до самореалізації, розвитку уяви, емоційної чутливості, рефлексії та соціальної взаємодії, що є основою для креативного зростання особистості.

Аналіз українських та зарубіжних педагогічних підходів засвідчив спільне визнання творчості як універсального засобу розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Українські науковці акцентують на адаптації змісту, форм і методів навчання, використанні арт-терапевтичних засобів та створенні емоційно підтримувального середовища. Зарубіжні моделі демонструють широку інтеграцію педагогіки, психології та мистецтва, активне використання мультисенсорних технологій, природного середовища та інклюзивного дизайну освітнього простору.

Теоретичні засади, педагогічні умови та практичні стратегії, виявлені в межах аналізу, створюють основу для розробки ефективної моделі розвитку творчого потенціалу молодших школярів в інклюзивному освітньому середовищі, яка враховує індивідуальні потреби, сильні сторони та культурно-освітній контекст.

РОЗДІЛ 2. ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

2.1. Огляд педагогічних технологій, які сприяють розвитку творчого потенціалу дітей в інклюзивному класі

Розвиток творчого потенціалу в інклюзивному класі потребує застосування педагогічних технологій, які забезпечують індивідуалізацію навчального процесу, емоційну підтримку, стимулювання креативності та створення умов для самовираження кожного учня. У контексті інклюзивної освіти педагогічна технологія розглядається як системна сукупність методів, прийомів, форм і засобів навчання, спрямованих на досягнення освітніх цілей з урахуванням особливих освітніх потреб дітей [22].

Однією з найбільш ефективних технологій є **технологія диференційованого навчання**, яка передбачає адаптацію змісту, темпу, способу подання матеріалу відповідно до індивідуальних можливостей учнів. У межах цієї технології творчий потенціал розвивається через варіативні завдання, відкриті запитання, можливість вибору форм виконання, що дозволяє кожному учню проявити себе у зручний спосіб. Диференціація сприяє формуванню мотивації до самореалізації, розвитку уяви та когнітивної гнучкості.

Ігрові технології також відіграють важливу роль у розвитку творчості, особливо в молодшому шкільному віці. Вони активізують емоційно-образне мислення, стимулюють фантазію, сприяють формуванню навичок співтворчості. У інклюзивному класі ігрова діяльність дозволяє дітям з ООП включатися в навчальний процес через доступні форми — рольові ігри, сюжетно-моделювальні вправи, театралізовані постановки. Ігрові технології створюють безпечне середовище для експериментування, знижують тривожність і сприяють емоційному розкриттю.

Арт-педагогічні технології — ізотерапія, музикотерапія, пісочна терапія, ленд-арт — забезпечують розвиток естетичного сприйняття,

емоційної чутливості, здатності до символічного моделювання. Вони особливо ефективні для дітей з порушеннями мовлення, емоційно-поведінковими труднощами, аутистичними проявами, оскільки дозволяють виразити внутрішній стан через невербальні засоби. Арт-технології сприяють формуванню позитивної самооцінки, розвитку асоціативного мислення та емоційної регуляції.

У сучасному інклюзивному класі дедалі ширше застосовуються **інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ)**, які відкривають нові можливості для творчого самовираження. Використання інтерактивних платформ, візуальних редакторів, аудіо- та відеозасобів дозволяє дітям з ООП створювати власні проекти, презентації, цифрові історії. ІКТ сприяють розвитку медіаграмотності, критичного мислення, здатності до самостійного пошуку інформації та її творчої трансформації.

Проектна технологія є потужним засобом розвитку творчого потенціалу, оскільки передбачає самостійне планування, дослідження, створення продукту та його презентацію. У інклюзивному класі проектна діяльність дозволяє враховувати інтереси, здібності та темп роботи кожного учня, забезпечує умови для співпраці, рефлексії та соціальної взаємодії. Проекти можуть бути індивідуальними, парними або груповими, охоплювати мистецькі, дослідницькі, екологічні, соціальні теми.

Технологія емоційно-ціннісного навчання передбачає створення навчального середовища, в якому дитина відчуває себе прийнятою, значущою, здатною до самовираження. Вона базується на принципах гуманістичної педагогіки, діалогу, емпатії, підтримки. У такому середовищі творчість розвивається як внутрішня потреба, а не як зовнішнє завдання. Особливо важливою є роль педагога як фасилітатора, партнера, модератора емоційного простору.

*Педагогічні технології, що сприяють розвитку творчого потенціалу
учнів у процесі інклюзивного навчання*

Назва технології	Ключові характеристики	Можливості для розвитку творчого потенціалу	Актуальність для дітей з ООП
Диференційоване навчання	Адаптація змісту, темпу, форм подання матеріалу	Варіативність завдань, можливість вибору, стимулювання самостійності та креативності	Врахування індивідуальних можливостей, зниження навчального навантаження, підтримка мотивації
Ігрові технології	Використання сюжетно-рольових, моделювальних, дидактичних ігор	Активізація уяви, емоційно-образного мислення, розвиток фантазії та співтворчості	Зниження тривожності, доступність через гру, включення в соціальну взаємодію
Арт-педагогічні технології	Ізотерапія, музикотерапія, пісочна терапія, ленд-арт	Естетичне самовираження, розвиток емоційної чутливості, символічне моделювання	Невербальні засоби комунікації, підтримка емоційної регуляції, розвиток асоціативного мислення
Інформаційно-комунікаційні технології	Використання цифрових платформ, візуальних редакторів, інтерактивних засобів	Створення презентацій, цифрових історій, розвиток медіаграмотності та критичного мислення	Адаптація навчання, альтернативні канали самовираження, індивідуалізація темпу роботи
Проектна технологія	Самостійне планування, дослідження, створення продукту, презентація результатів	Формування ініціативності, рефлексії, здатності до творчого вирішення проблем	Можливість роботи в команді, врахування інтересів, розвиток соціальних навичок
Емоційно-ціннісне навчання	Гуманістичний підхід, діалог, емпатія, підтримка	Розвиток внутрішньої мотивації, емоційної компетентності, самовираження через переживання	Створення безпечного середовища, підтримка самооцінки, формування довіри до себе та інших

Ефективне впровадження педагогічних технологій в інклюзивному класі потребує не лише методичної обґрунтованості, а й практичної адаптації до індивідуальних можливостей кожного учня. У межах технології диференційованого навчання, наприклад, на уроці української мови учням пропонується створити опис улюбленої іграшки у зручній для них формі: письмово, усно, у вигляді малюнка з підписами або презентації. Учень з порушеннями мовлення виконує завдання за допомогою піктограм і підтримки асистента вчителя. Такий підхід дозволяє кожному учню проявити себе, активізує уяву, формує мотивацію до самовираження та забезпечує індивідуалізацію навчального процесу.

Ігрові технології, що особливо актуальні для молодшого шкільного віку, реалізуються через сюжетно-рольові та моделювальні вправи. Так, у межах інтегрованого курсу «Я досліджую світ» проводиться гра «Подорож у країну професій», де учні обирають ролі, створюють костюми з підручних матеріалів і розігрують сценки. Учень з аутистичними проявами бере участь у грі через невербальні дії та малюнки. Така діяльність сприяє розвитку фантазії, емоційного розкриття, навичок співтворчості та соціальної взаємодії [17, с. 49].

Арт-педагогічні технології, зокрема ізотерапія, музикотерапія, пісочна терапія, ленд-арт, забезпечують дітям з ООП можливість виражати внутрішній стан через невербальні засоби. Наприклад, під час заняття з образотворчого мистецтва учні створюють «настрій дня» за допомогою кольору, форми та фактури. Дитина з емоційно-поведінковими труднощами малює пальцями на великому аркуші, а після завершення роботи бере участь в обговоренні. Така діяльність сприяє емоційній регуляції, розвитку асоціативного мислення та формуванню позитивної самооцінки.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) відкривають нові можливості для творчого самовираження. На уроці літературного читання учні створюють цифрову історію за мотивами казки, використовуючи планшети, аудіо- та візуальні редактори. Учень з порушеннями слуху додає до історії візуальні символи та текстові репліки. Такий підхід сприяє розвитку

медіаграмотності, критичного мислення, здатності до самостійного пошуку інформації та її творчої трансформації.

Проектна технологія реалізується, зокрема, у межах колективного проєкту «Мій екологічний вибір». Учні досліджують способи збереження природи, створюють плакати, готують презентації. Учень з порушеннями опорно-рухового апарату відповідає за фотофіксацію та оформлення слайдів. Така діяльність сприяє розвитку ініціативності, рефлексії, соціальної взаємодії та формуванню відповідального ставлення до довкілля.

У межах технології емоційно-ціннісного навчання в інклюзивному класі щотижнево проводиться «Коло довіри», під час якого учні діляться думками, почуттями, мріями. Учень з труднощами у спілкуванні висловлюється через малюнки або за допомогою асистента. Педагог модерує діалог, підтримує кожного учня, створює атмосферу прийняття та довіри. Така практика формує емоційну компетентність, мотивацію до самовираження, культуру взаємоповаги та відкритості.

Практичне застосування педагогічних технологій у інклюзивному класі демонструє їхню високу ефективність у розвитку творчого потенціалу дітей з особливими освітніми потребами. Кожна з технологій — диференційоване навчання, ігрова, арт-педагогічна, ІКТ, проєктна та емоційно-ціннісна — створює унікальні умови для розкриття індивідуальності, формування креативного мислення, емоційної чутливості та соціальної включеності. Успішна реалізація цих підходів потребує від педагога високого рівня професійної компетентності, емпатії, гнучкості та готовності до партнерської взаємодії з кожною дитиною.

Таким чином, педагогічні технології, що сприяють розвитку творчого потенціалу в інклюзивному класі, мають бути гнучкими, адаптивними, емоційно підтримувальними та відкритими до різноманітності. Їх ефективність залежить від здатності педагога інтегрувати методи, враховувати індивідуальні потреби учнів, створювати умови для співтворчості та самореалізації. Застосування таких технологій не лише активізує творчі

здібності, а й формує культуру прийняття, взаємоповаги та педагогічного партнерства, що є основою інклюзивного освітнього процесу.

2.2. Дієвість форм організації освітнього процесу в початковій школі у контексті творчого розвитку дітей з ООП

У сучасній початковій школі, особливо в умовах інклюзивного навчання, актуальним є пошук таких форм організації освітнього процесу, які не лише забезпечують засвоєння базових знань, а й створюють умови для розвитку творчого потенціалу кожної дитини. Творчість у цьому контексті розглядається як здатність до самостійного мислення, уяви, ініціативності, емоційного самовираження та створення нових ідей. Ефективність форм організації навчання визначається їхньою здатністю активізувати ці якості в учнів, зокрема в дітей з особливими освітніми потребами (ООП).

У процесі дослідження було проаналізовано та апробовано низку форм організації освітнього процесу, які виявилися найбільш результативними у стимулюванні творчої активності молодших школярів. До таких форм належать: інтегровані уроки, навчальні проекти, групова та парна робота, навчальні ігри, майстер-класи, творчі майстерні, ранкові зустрічі, а також позаурочна діяльність мистецького, дослідницького та соціального спрямування [24, с. 31].

Зокрема, **інтегровані уроки** (наприклад, поєднання літературного читання з образотворчим мистецтвом або природознавства з музикою) сприяють формуванню міжпредметних зв'язків, розвитку асоціативного мислення, уяви та здатності до естетичного сприйняття. У таких уроках діти мають змогу не лише засвоювати знання, а й створювати власні образи, тексти, малюнки, що сприяє формуванню креативного мислення.

Проектна діяльність виявилася ефективною формою організації навчання, що дозволяє дітям самостійно планувати, досліджувати, створювати та презентувати результати своєї роботи. У межах проектів учні розробляли екологічні плакати, створювали казки, проводили міні-дослідження,

організовували виставки. Така діяльність сприяла розвитку ініціативності, відповідальності, навичок співпраці, а також формуванню внутрішньої мотивації до навчання.

Групові та парні форми роботи забезпечували умови для співтворчості, взаємонавчання, обміну ідеями. У процесі спільного виконання творчих завдань (створення колажів, інсценізацій, міні-виставок) діти вчилися домовлятися, розподіляти ролі, підтримувати одне одного. Особливо цінним є те, що такі форми сприяють соціальній інтеграції дітей з ООП, формуванню толерантності та емпатії в учнівського колективу.

Навчальні ігри та творчі майстерні активізували емоційно-образне мислення, фантазію, здатність до імпровізації. Наприклад, у грі «Казковий конструктор» учні створювали власні історії за допомогою карток із персонажами, місцями та подіями. У майстернях з ліплення, малювання, музичної імпровізації діти експериментували з матеріалами, формами, звуками, що сприяло розвитку сенсорної чутливості та естетичного досвіду.

Ранкові зустрічі як форма організації початку навчального дня створювали емоційно безпечне середовище, де кожна дитина могла висловити свої думки, поділитися настроєм, запропонувати ідеї для спільної діяльності. Це сприяло формуванню довіри, відкритості, позитивного ставлення до навчання та розвитку емоційної компетентності.

Позаурочна діяльність (гуртки, театральні студії, екологічні акції, конкурси, виставки) розширювала простір для творчого самовираження, дозволяла дітям реалізовувати власні ідеї, працювати над довготривалими проєктами, брати участь у спільнотах за інтересами. Особливо важливою є участь дітей з ООП у таких формах, оскільки вона сприяє їхній соціалізації, формуванню позитивної самооцінки та відчуття успіху.

Результати педагогічного спостереження, анкетування вчителів, аналізу творчих продуктів учнів та діагностичних методик (зокрема, методики вивчення креативності за Дж. Гілфордом, методики «Незакінчені речення», аналізу динаміки участі в творчих активностях) засвідчили, що найбільш

ефективними у розвитку творчого потенціалу є ті форми організації освітнього процесу, які:

- забезпечують варіативність і вибір;
- створюють емоційно безпечне середовище;
- передбачають співпрацю та взаємодію;
- інтегрують мистецькі, дослідницькі та ігрові компоненти;
- враховують індивідуальні особливості та сильні сторони дітей.

Таблиця 2.2.

Дієвість деяких форм організації освітнього процесу в початковій школі у контексті розвитку творчого потенціалу дітей в інклюзивному середовищі

Форма організації освітнього процесу	Характеристика	Педагогічні можливості для розвитку творчості	Ефективність для дітей з ООП
Інтегровані уроки	Поєднання змісту кількох предметів у межах однієї теми	Формування міжпредметних зв'язків, розвиток асоціативного мислення, уяви, естетичного сприйняття	Забезпечують цілісне сприйняття матеріалу, дають змогу використовувати сильні сторони дитини
Проектна діяльність	Самостійне або групове виконання дослідницьких, мистецьких чи соціальних проєктів	Розвиток ініціативності, креативного мислення, рефлексії, навичок планування та презентації результату	Дозволяє індивідуалізувати завдання, сприяє соціалізації та формуванню позитивної самооцінки
Групова та парна робота	Спільне виконання завдань у малих групах або парах	Стимулювання співтворчості, обміну ідеями, розвиток комунікативних і соціальних навичок	Сприяє включенню дітей з ООП у колектив, формує навички взаємодії та підтримки
Навчальні ігри, творчі майстерні	Використання ігрових, моделювальних, мистецьких форм діяльності	Активізація фантазії, емоційно-образного мислення, здатності до імпровізації, сенсорного досвіду	Знижують тривожність, забезпечують доступність через гру, стимулюють емоційне самовираження
Ранкові зустрічі	Щоденні короткі зібрання для емоційного	Формування довіри, відкритості, емоційної компетентності,	Створюють безпечне середовище, сприяють емоційній стабільності та

	налаштування та комунікації	розвиток навичок самопрезентації	включенню в навчальний процес
Позаурочна діяльність	Гуртки, студії, конкурси, екскурсії, соціальні ініціативи	Розширення простору для самовираження, реалізація інтересів, розвиток творчих здібностей	Дають змогу дітям з ООП проявити себе поза межами уроку, формують відчуття успіху та приналежності

Дані таблиці свідчать, що найбільш ефективними для розвитку творчого потенціалу є ті форми організації освітнього процесу, які поєднують індивідуалізацію, емоційну підтримку, співпрацю та відкритість до різних способів самовираження.

Таким чином, дослідження підтвердило, що форми організації освітнього процесу в початковій школі, орієнтовані на творчість, є не лише засобом розвитку креативних здібностей, а й важливим чинником формування особистісної активності, емоційної чутливості та соціальної включеності молодших школярів, зокрема дітей з особливими освітніми потребами (ООП).

2.3. Методи забезпечення якості інклюзивного освітнього процесу в початковій школі

У контексті реалізації оновленого Державного стандарту початкової освіти, затвердженого наказом МОН України, особливої актуальності набуває питання методичного забезпечення освітнього процесу, що відповідає засадам компетентнісного, особистісно орієнтованого та інклюзивного навчання. Навчальна програма та підручники, розроблені відповідно до концепції Нової української школи (НУШ), визначають не лише зміст освіти, а й орієнтири для організації навчальної діяльності, що сприяє розвитку ключових і наскрізних умінь, зокрема — творчого потенціалу молодших школярів [16, с. 251].

Методи забезпечення освітнього процесу в межах реалізації навчальної програми та підручників стандарту початкової освіти охоплюють кілька взаємопов'язаних напрямів:

1. Методична інтерпретація навчальної програми

Одним із ключових завдань учителя є трансформація загальних програмних вимог у конкретні дидактичні дії. Це передбачає:

- аналіз очікуваних результатів навчання з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів;
- добір змісту, що відповідає тематиці, але є доступним, цікавим і значущим для дітей;
- визначення оптимальних форм і методів подання матеріалу, які сприятимуть не лише засвоєнню знань, а й розвитку мислення, уяви, емоційної чутливості.

Зокрема, у межах інтегрованих курсів («Я досліджую світ», «Мистецтво», «Українська мова та читання») учитель має змогу поєднувати змістові лінії, створюючи умови для міжпредметної інтеграції, що є потужним ресурсом для розвитку творчого потенціалу.

2. Варіативне використання підручників і навчальних матеріалів

Підручники НУШ розроблені з урахуванням принципів діяльнісного підходу, інтеграції, формування життєвих компетентностей. Водночас ефективне використання підручника потребує:

- гнучкого підходу до структури уроку: учитель може змінювати послідовність завдань, доповнювати їх авторськими вправами, адаптувати до потреб класу;
- активного залучення учнів до роботи з текстом, ілюстраціями, схемами, таблицями, що сприяє розвитку критичного мислення, візуальної грамотності, уміння аналізувати та інтерпретувати інформацію;
- використання підручника як платформи для творчих завдань: написання власних історій, створення малюнків, інсценізацій, міні-проектів на основі прочитаного.

Особливо важливо забезпечити доступність підручника для дітей з ООП: через використання адаптованих шрифтів, піктограм, візуальних підказок, аудіоверсій, а також залучення асистента вчителя до пояснення змісту.

3. Методи активного та інтерактивного навчання

Реалізація навчальної програми передбачає використання методів, що стимулюють активну пізнавальну діяльність учнів. До таких методів належать:

- проблемне навчання (створення ситуацій, що потребують пошуку нестандартних рішень);
- евристичні бесіди (питання відкритого типу, що спонукають до міркувань);
- метод проєктів (індивідуальні та групові дослідження, презентації);
- навчальні ігри (рольові, сюжетні, дидактичні);
- метод «кейсів» (розгляд реальних або змодельованих ситуацій);
- метод «шести капелюхів мислення» (Е. де Боно) для розвитку дивергентного мислення.

Ці методи дозволяють реалізувати програмні вимоги через діяльність, що є природною для дитини молодшого шкільного віку, а також сприяють формуванню навичок співпраці, рефлексії, самостійності.

4. Адаптація та індивідуалізація навчання

У контексті інклюзивної освіти методи забезпечення освітнього процесу мають враховувати потреби дітей з ООП. Це передбачає:

- розробку індивідуальних освітніх траєкторій на основі навчальної програми;
- адаптацію завдань з підручника (спрощення інструкцій, візуалізація, поділ на етапи);
- використання альтернативних способів виконання завдань (усно, через малюнок, за допомогою піктограм, жестів, технічних засобів);
- залучення асистента вчителя до організації діяльності, пояснення інструкцій, підтримки емоційного стану дитини.

Методи забезпечення освітнього процесу в початковій школі мають бути гнучкими, варіативними, чутливими до потреб дитини та спрямованими на реалізацію потенціалу кожного учня. Навчальна програма та підручники стандарту початкової освіти виступають не як жорсткий шаблон, а як ресурс

для творчої педагогічної діяльності, що дозволяє формувати компетентну, самостійну, емоційно зрілу особистість.

Навчальні програми та підручники Нової української школи (НУШ) не лише визначають зміст освіти, а й задають вектор педагогічної взаємодії, що сприяє розвитку творчого потенціалу молодших школярів, зокрема в умовах інклюзивного навчання.

На практиці методи забезпечення освітнього процесу реалізуються через низку педагогічних дій, адаптованих до індивідуальних потреб учнів:

Методична інтерпретація навчальної програми. Учитель трансформує програмні вимоги у доступні, емоційно значущі та творчо орієнтовані завдання. Наприклад, у темі «Пори року» (інтегрований курс «Я досліджую світ», 2 клас) учні створюють «Календар настроїв природи» — малюють дерева у різні сезони, складають сенкани, спостерігають за погодою. Учень з порушеннями мовлення замість усного опису створює колаж із вирізаних зображень, а дитина з труднощами письма — диктує свої думки, які записує асистент. Такий підхід забезпечує індивідуалізацію та активізує уяву.

Варіативне використання підручників. Підручник НУШ використовується як ресурс, а не як жорсткий шаблон. Наприклад, завдання «Придумай речення зі словом “дружба”» трансформується у творче: учні можуть написати речення, намалювати ситуацію дружби, скласти діалог або зняти відео. Учень з ООП створює малюнок і озвучує його за допомогою піктограм. Це дозволяє кожному учню виконати завдання у зручний спосіб, зберігаючи єдність змісту.

Методи активного та інтерактивного навчання. Застосування кейс-методу, проектного підходу, навчальних ігор, евристичних бесід стимулює творче мислення. Наприклад, на уроці математики (тема «Геометричні фігури») учні проєктують будинок із геометричних форм. Учень з порушеннями зору працює з об’ємними фігурами, а однокласники озвучують його ідеї. Така діяльність розвиває просторове мислення, уяву та навички співпраці.

Адаптація та індивідуалізація навчання. У контексті інклюзії вчитель адаптує завдання, інструкції, темп роботи. Наприклад, на уроці читання дитині з дислексією пропонується текст з великим шрифтом, піктограмами та короткими реченнями. Після читання учень створює малюнок до улюбленого епізоду, інші — альтернативне закінчення казки. Усі учні працюють у спільному творчому полі, але з урахуванням своїх можливостей.

Підручник як платформа для творчості. Завдання з підручника можуть бути розширені у творчі проєкти. Наприклад, після завдання «Намалюй свою школу» учні створюють 3D-моделі з конструктора або природних матеріалів. Учень з порушеннями моторики працює в парі з однокласником. Презентація моделей активізує мовлення, емоційну виразність та соціальну взаємодію.

Інтеграція з позаурочною діяльністю. Методи, закладені в програмі, продовжуються в гуртках, майстернях, творчих студіях. Наприклад, після теми «Світ професій» учні беруть участь у проєкті «Моя майбутня професія»: створюють костюми, готують міні-виставу. Учень з ООП демонструє професію через пантоміму, а однокласники озвучують репліки. Це сприяє самовираженню, соціалізації та формуванню позитивної самооцінки.

Таким чином, методи забезпечення освітнього процесу відповідно до навчальної програми та підручників стандарту початкової освіти реалізуються через гнучке, чутливе та творчо орієнтоване педагогічне моделювання. Вони дозволяють не лише досягати програмних результатів, а й створювати умови для розвитку творчого потенціалу, емоційної компетентності та соціальної включеності кожного учня, зокрема дітей з особливими освітніми потребами.

Висновки до розділу 2

У процесі дослідження технологічних аспектів розвитку творчого потенціалу молодших школярів в умовах інклюзивного освітнього середовища було виявлено низку ключових положень, що мають теоретичне та практичне значення для сучасної початкової освіти:

Педагогічні технології, орієнтовані на творчий розвиток, є ефективним інструментом інклюзивної педагогіки, оскільки дозволяють враховувати індивідуальні особливості учнів, створювати умови для самовираження, емоційної підтримки та соціальної взаємодії. Диференційоване навчання, ігрові методи, арт-педагогіка, проєктна діяльність, ІКТ та емоційно-ціннісне навчання забезпечують багатовимірний розвиток особистості, активізують уяву, фантазію, естетичне сприйняття та здатність до творчого мислення. Вони не лише компенсують труднощі, пов'язані з ООП, а й відкривають нові канали для самореалізації дитини.

Форми організації освітнього процесу в початковій школі мають вирішальне значення для формування творчого потенціалу, оскільки саме через структуру навчальної взаємодії реалізуються педагогічні технології. Інтегровані уроки, групова та парна робота, творчі майстерні, ранкові зустрічі, позаурочна діяльність — це не лише організаційні моделі, а й середовища, в яких дитина може проявити ініціативу, фантазію, емоції, співпрацю. Ефективність цих форм підтверджується позитивною динамікою участі дітей у творчих активностях, зростанням мотивації до навчання, покращенням емоційного стану та розвитком комунікативних навичок.

Методи забезпечення освітнього процесу відповідно до навчальної програми та підручників стандарту початкової освіти потребують гнучкої педагогічної інтерпретації, особливо в інклюзивному контексті. Підручники НУШ, побудовані на діяльнісному та компетентнісному підходах, можуть слугувати платформою для творчої діяльності, якщо вчитель адаптує завдання, змінює темп, використовує альтернативні форми виконання, залучає асистента та враховує індивідуальні освітні траєкторії. Практичні приклади свідчать, що саме така адаптація дозволяє дітям з ООП включатися в навчальний процес на рівні з однолітками, проявляти себе, досягати успіху.

Успішна реалізація технологічних аспектів творчого розвитку в інклюзивному класі можлива лише за умови високої професійної компетентності педагога, його здатності до рефлексії, емоційної чутливості,

творчого мислення та партнерської взаємодії з учнями. Педагог має виступати не лише як носій знань, а як фасилітатор, модератор, співторець освітнього середовища, що підтримує унікальність кожної дитини. Важливими є також міждисциплінарна співпраця, залучення фахівців (психолога, логопеда, дефектолога), використання цифрових інструментів та створення умов для педагогічної імпровізації.

Інклюзивне освітнє середовище, побудоване на технологічно обґрунтованих методах і формах, є простором для розвитку не лише творчого потенціалу, а й особистісної автономії, емоційної зрілості та соціальної включеності. Творчість у цьому контексті виступає не як додаткова опція, а як базовий механізм подолання бар'єрів, формування позитивної самооцінки та розкриття внутрішнього ресурсу дитини. Саме тому технологічні аспекти мають розглядатися не ізольовано, а як частина цілісної інклюзивної стратегії, що поєднує зміст, методи, середовище та емоційний клімат навчання.

Таким чином, дослідження, представлені в розділі підтверджують що технологічна складова інклюзивної освіти є не лише засобом реалізації навчальних програм, а й потужним ресурсом для розвитку творчого потенціалу молодших школярів. Її ефективність залежить від здатності педагогів до гнучкого мислення, емоційної підтримки, методичної варіативності та глибокого розуміння унікальності кожної дитини.

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КЛАСТЕРА ЗАПРОПОНОВАНИХ МЕТОДИК

3.1. Загальна характеристика завдань та етапів дослідно-експериментальної роботи

У межах дослідження було проведено педагогічний експеримент, спрямований на перевірку ефективності запропонованих методик розвитку творчого потенціалу молодших школярів в умовах інклюзивного навчання. Експеримент мав на меті виявити динаміку змін у рівні креативності, емоційної виразності, самостійності та здатності до самовираження учнів, зокрема тих, які мають особливі освітні потреби (ООП).

Експериментальна робота здійснювалася у три етапи: констатувальному, формувальному та контрольному. На кожному з етапів застосовувалися відповідні методи збору, аналізу та інтерпретації даних, що дозволило забезпечити наукову обґрунтованість результатів.

Констатувальний етап передбачав вивчення початкового рівня розвитку творчого потенціалу учнів. Було використано комплекс діагностичних методик, адаптованих до вікових та індивідуальних особливостей дітей: тест креативності Торренса, методику «Незакінчені речення», спостереження за участю в творчих видах діяльності, аналіз продуктів дитячої творчості (малюнків, оповідань, моделей). Особливу увагу приділено дітям з ООП, для яких застосовувалися альтернативні форми оцінювання (візуальні, невербальні, асистовані). Результати засвідчили, що значна частина учнів демонструє середній або низький рівень творчої активності, обмежений репертуар засобів самовираження, труднощі у формуванні ідей, емоційній регуляції та комунікації.

Формувальний етап передбачав впровадження комплексу методичних прийомів, спрямованих на стимулювання творчого потенціалу. Зокрема, було реалізовано такі педагогічні дії:

- використання диференційованих творчих завдань з варіативними формами виконання (усно, письмово, через малюнок, пантоміму, цифровий продукт);
- інтеграція мистецьких, ігрових та дослідницьких форм діяльності в освітній процес;
- створення емоційно безпечного середовища через ранкові зустрічі, «кола довіри», позитивне підкріплення;
- застосування арт-терапевтичних методів (ізотерапія, пісочна терапія, музикотерапія) як засобів невербального самовираження;
- використання ІКТ для створення цифрових історій, презентацій, візуальних проєктів;
- організація проєктної діяльності з урахуванням інтересів і сильних сторін дітей;
- забезпечення партнерської взаємодії між учнями, розвиток культури співпраці, толерантності та емпатії.

У процесі формувального етапу здійснювався постійний моніторинг змін у поведінці, активності, емоційному стані та творчих проявах учнів. Педагоги фіксували спонтанні висловлювання, ініціативу, участь у групових завданнях, якість творчих продуктів, рівень емоційної включеності.

Контрольний етап передбачав повторне застосування діагностичних методик, що використовувалися на констатувальному етапі. Порівняльний аналіз результатів засвідчив позитивну динаміку: зросла кількість учнів із середнім і високим рівнем креативності, покращилися показники емоційної виразності, зросла частота ініціативних висловлювань, розширився спектр творчих стратегій, зменшилася тривожність у дітей з ООП під час виконання відкритих завдань. Учні стали активніше брати участь у творчих проєктах, демонстрували здатність до самостійного мислення, фантазування, естетичного оцінювання та співпраці.

Результати експерименту підтвердили ефективність запропонованих методик, їхню адаптивність до інклюзивного середовища та здатність

стимулювати творчий розвиток як у дітей з типовим розвитком, так і у дітей з ООП. Виявлено, що ключовими умовами успішної реалізації творчого потенціалу є: емоційна безпека, індивідуалізація завдань, варіативність форм діяльності, педагогічна підтримка, міжособистісна взаємодія та можливість самовираження через мистецтво, гру, дослідження.

Таким чином, педагогічний експеримент підтвердив, що творчість є універсальним засобом розвитку особистості в інклюзивному класі, а запропоновані методики — ефективним інструментом її стимулювання. Отримані результати можуть бути використані для вдосконалення освітніх програм, розробки методичних рекомендацій, підвищення кваліфікації педагогів та формування інклюзивної культури в початковій школі.

3.2. Особливості реалізації та інтерпретація результатів дослідно-експериментальної роботи

Педагогічний експеримент у межах кваліфікаційного дослідження мав формувальний характер і був спрямований на перевірку ефективності запропонованих методичних прийомів, орієнтованих на стимулювання творчого потенціалу молодших школярів, зокрема дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Його структура базувалася на принципах наукової валідності, етичності, інклюзивності та педагогічної доцільності.

Тип експерименту — формувальний із елементами порівняльного аналізу. Було створено дві групи: експериментальна, де системно впроваджувалися авторські методики, та контрольна, де навчання здійснювалося за типовими програмами без цілеспрямованого творчого втручання. Це дозволило об'єктивно оцінити ефективність нових підходів порівняно з традиційними формами організації освітнього процесу.

Учасниками експерименту стали учні 2–4 класів Вишневецького закладу загальної середньої освіти Саф'янівської сільської ради Ізмаїльського району Одеської області, включно з дітьми з ООП (порушення мовлення, аутистичні прояви, емоційно-поведінкові труднощі, порушення опорно-рухового

апарату). Загальна кількість учасників становила 78 дітей, з них 24 — з ООП. У реалізації експерименту брали участь педагоги, асистенти вчителів, шкільні психологи, що забезпечило комплексну підтримку та інклюзивність дослідження.

Дослідно-експериментальна робота проводилася в три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний.

На констатувальному етапі було проведено первинну діагностику рівня творчого потенціалу учнів. Для цього використано адаптовані психодіагностичні методики: тест креативності Торренса, методику «Незакінчені речення», аналіз дитячих малюнків, спостереження за участю в творчих видах діяльності. Особливу увагу приділено дітям з ООП, для яких застосовувалися альтернативні форми оцінювання — візуальні, невербальні, асистовані. Було зафіксовано базові показники, які стали основою для подальшого порівняння.

На формувальному етапі, що тривав 12 тижнів, у експериментальній групі системно впроваджувалися методики, спрямовані на стимулювання творчої активності. Зокрема, використовувалися диференційовані творчі завдання з варіативними формами виконання (усно, письмово, через малюнок, пантоміму, цифровий продукт); інтеграція мистецьких, ігрових та дослідницьких форм діяльності в освітній процес; створення емоційно безпечного середовища через ранкові зустрічі, «кола довіри», позитивне підкріплення; застосування арт-терапевтичних методів (ізотерапія, пісочна терапія, музикотерапія) як засобів невербального самовираження; використання ІКТ для створення цифрових історій, презентацій, візуальних проєктів; організація проєктної діяльності з урахуванням інтересів і сильних сторін дітей; забезпечення партнерської взаємодії між учнями, розвиток культури співпраці, толерантності та емпатії. Педагоги вели щоденники спостережень, фіксували зміни в поведінці, активності, емоційному стані та якості творчих продуктів.

На контрольному етапі було повторно проведено діагностику за тими самими критеріями, що й на констатувальному. Порівняльний аналіз результатів засвідчив позитивну динаміку: зросла кількість учнів із середнім і високим рівнем креативності, покращилися показники емоційної виразності, зросла частота ініціативних висловлювань, розширився спектр творчих стратегій, зменшилася тривожність у дітей з ООП під час виконання відкритих завдань. Учні стали активніше брати участь у творчих проєктах, демонстрували здатність до самостійного мислення, фантазування, естетичного оцінювання та співпраці.

Методи збору даних включали психодіагностичні тести, контент-аналіз дитячих творчих робіт, структуроване спостереження, анкетування педагогів і асистентів, інтерв'ю з учнями (у доступній формі), а також порівняльні таблиці та графіки. Критеріями ефективності методик стали: зростання рівня креативності, розширення репертуару засобів самовираження, зменшення тривожності, збільшення участі дітей з ООП у групових проєктах, підвищення емоційної виразності та ініціативності.

Методика педагогічного експерименту дозволила не лише оцінити ефективність запропонованих методичних прийомів, а й створити умови для реального включення дітей з ООП у творчий освітній процес. Отримані результати підтверджують, що творчість є універсальним засобом розвитку особистості в інклюзивному класі, а запропоновані методики — ефективним інструментом її стимулювання.

Приклади завдань, використаних у формувальному етапі експерименту

1. Завдання на розвиток уяви та фантазування

Назва: «Казка навпаки». Мета: Розвиток дивергентного мислення, здатності до трансформації сюжетів

Опис: Учням пропонується змінити відомий сюжет казки на протилежний. Наприклад, «Колобок» не тікає, а запрошує звірів на обід.

Адаптація для дітей з ООП: Можна використовувати картки з персонажами, піктограми, малюнки. Дитина може створити казку у формі колажу або пантоміми.

2. Завдання на емоційне самовираження

Назва: «Малюнок настрою»

Мета: Формування емоційної грамотності, розвиток асоціативного мислення

Опис: Діти малюють свій настрій у вигляді кольору, форми, образу. Потім розповідають або показують, чому обрали саме такі елементи.

Адаптація для дітей з ООП: Можна використовувати шаблони, готові форми, асистоване озвучення або вибір з піктограм.

3. Завдання на творче мислення в математиці

Назва: «Геометричне місто»

Мета: Розвиток просторового мислення, уяви, здатності до конструювання

Опис: Учні створюють модель міста з геометричних фігур (на папері або з конструктора). Потім описують, хто живе в кожному будинку.

Адаптація для дітей з ООП: Використання об'ємних фігур, фетру, магнітних елементів. Можна працювати в парі з асистентом.

4. Завдання на групову творчість

Назва: «Карта добрих справ»

Мета: Формування соціальної компетентності, навичок співпраці

Опис: Група учнів створює карту, на якій позначає місця, де можна зробити добру справу (школа, парк, дім). Потім презентує її класу.

Адаптація для дітей з ООП: Можна використовувати готові зображення, наклейки, малюнки. Дитина може обрати місце і жестом показати дію.

5. Завдання з використанням ІКТ

Назва: «Цифрова казка»

Мета: Розвиток навичок цифрової творчості, самопрезентації

Опис: Учні створюють коротку казку у PowerPoint або Google Slides з малюнками, текстом, звуком.

Адаптація для дітей з ООП: Можна працювати з шаблоном, використовувати голосове введення, допомогу асистента.

6. Арт-терапевтичне завдання

Назва: «Пісочна історія»

Мета: Зниження тривожності, розвиток образного мислення

Опис: Діти створюють сюжет у пісочниці (або на планшеті з пісочним додатком), використовуючи фігурки, камінці, природні матеріали.

Адаптація для дітей з ООП: Можна працювати індивідуально, з підтримкою дорослого, без вербального компонента.

7. Завдання на ранковій зустрічі

Назва: «Коло фантазії»

Мета: Активізація мовлення, розвиток уяви, емоційна відкритість

Опис: Кожен учень продовжує фразу: «Сьогодні я уявляю себе...» (птахом, музикою, кольором).

Адаптація для дітей з ООП: Можна обрати з карток, показати жестом або малюнком.

Ці завдання були адаптовані до індивідуальних потреб учнів, враховували їхні сильні сторони, емоційний стан, рівень розвитку мовлення та моторики. Вони сприяли не лише розвитку творчого потенціалу, а й формуванню позитивної самооцінки, емоційної стабільності та соціальної включеності.

Наведемо приклади планів-конспектів занять, розроблених на основі завдань, які використовувалися у формувальному етапі педагогічного експерименту. Кожен план-конспект структурований за логікою сучасного інтегрованого уроку в початковій школі з урахуванням інклюзивного підходу.

План-конспект заняття №1

Назва: «Казка навпаки»

Тип заняття: Інтегрований урок (українська мова + образотворче мистецтво) Тривалість: 35 хвилин

Мета:

- Розвивати уяву, фантазію, мовлення, здатність до трансформації сюжетів.
- Формувати навички переосмислення літературного тексту.
- Стимулювати емоційне самовираження.

Обладнання:

- Ілюстрації до казок, картки з персонажами, аркуші, олівці, фломастери, піктограми, планшет (за наявності).

Хід заняття:

1. Організаційний момент (3 хв)

– Привітання, емоційна розминка: «Який настрій у тебе сьогодні?»

(вибір піктограми або малюнка).

2. Актуалізація знань (5 хв)

– Читання або перегляд казки «Колобок» (або іншої знайомої казки).

– Бесіда: «Що сталося з Колобком? Чому так?»

3. Основна частина (20 хв)

– Завдання: «Уяви, що казка мала б інший фінал. Що могло б змінитися?»

– Робота в парах або групах: придумати новий сюжет, намалювати сцену,

скласти діалог.

– Варіанти виконання:

- усна розповідь;
- малюнок;
- пантоміма;
- цифрова презентація (за наявності ІКТ).

4. Презентація робіт (5 хв)

– Кожна група/учень презентує свою «казку навпаки».

5. Рефлексія (2 хв)

– «Що було найцікавішим? Що здивувало?» (усно або за допомогою піктограм).

Адаптація для дітей з ООП:

- Використання карток з персонажами.
- Можливість виконання завдання в парі з асистентом.
- Альтернативні форми відповіді (малюнок, вибір з варіантів, пантоміма).

План-конспект заняття №2

Назва: «Малюнок настрою»

Тип заняття: Емоційно-рефлексійна вправа (ранкова зустріч або частина уроку мистецтва)

Тривалість: 25 хвилин

Мета:

- Розвивати емоційну грамотність, здатність до самовираження.
- Формувати навички розпізнавання та вербалізації емоцій.

Обладнання:

- Аркуші, фарби, олівці, піктограми емоцій, дзеркальце, музика для фону.

Хід заняття:

1. Вступ (3 хв)

– Бесіда: «Який у тебе сьогодні настрій?»

– Вибір піктограми або кольору, що відповідає емоції.

2. Основна частина (15 хв)

– Завдання: «Намалюй свій настрій. Це може бути колір, форма, казковий герой або абстрактний образ».

– Робота індивідуально або в парах.

3. Презентація (5 хв)

– Учні, за бажанням, розповідають про свій малюнок.

– Діти з ООП можуть показати малюнок і вибрати піктограму.

4. Рефлексія (2 хв)

– «Що змінилося у твоєму настрої після малювання?»

Адаптація для дітей з ООП:

- Шаблони для малювання.
- Вибір з піктограм.
- Можливість не озвучувати, а показати малюнок.

План-конспект заняття №3

Назва: «Геометричне місто»

Тип заняття: Інтегрований урок (математика + образотворче мистецтво)

Тривалість: 40 хвилин

Мета:

- Розвивати просторове мислення, уяву, навички конструювання.
- Закріпити знання про геометричні фігури.

Обладнання:

- Кольоровий папір, ножиці, клей, шаблони фігур, фетрові фігури, конструктор.

Хід заняття:

1. Актуалізація знань (5 хв)

– Повторення назв геометричних фігур.

– Гра «Впізнай фігуру».

2. Основна частина (25 хв)

– Завдання: «Створи місто з геометричних фігур. Придумай, хто живе в кожному будинку».

– Робота в групах або індивідуально.

– Варіанти: аплікація, макет, малюнок.

3. Презентація (7 хв)

– Кожна група розповідає про своє місто.

4. Рефлексія (3 хв)

– «Що було найцікавішим? Яку фігуру ти використав найчастіше?»

Адаптація для дітей з ООП:

- Об'ємні фігури з фетру.
- Робота в парі з асистентом.
- Можливість показати, а не розповісти.

План-конспект заняття №4

Назва: «Карта добрих справ»

Тип заняття: Інтегрований урок (громадянська освіта + образотворче мистецтво)

Тривалість: 40 хвилин

Мета:

- Формувати соціальну компетентність, емпатію, навички співпраці.
- Розвивати вміння планувати добрі вчинки та презентувати ідеї.

Обладнання:

- Ватман, фломастери, наклейки, картки з діями, піктограми, ножиці, клей.

Хід заняття:

1. Організаційний момент (3 хв)

– Привітання, гра «Добре слово» (кожен каже щось приємне сусіду).

2. Мотивація (5 хв)

– Бесіда: «Що таке добра справа? Коли ти востаннє зробив щось добре?»

3. Основна частина (25 хв)

– Завдання: «Створіть карту місць, де можна робити добрі справи (школа, дім, вулиця)».

– Робота в групах: малювання карти, приклеювання зображень, написання коротких підписів.

– Варіанти дій: «підлити квіти», «допомогти другу», «посміхнутися», «прибрати сміття».

4. Презентація (5 хв)

– Кожна група презентує свою карту.

5. Рефлексія (2 хв)

– «Яку добру справу ти зробиш сьогодні?» (усно або на стікері).

Адаптація для дітей з ООП:

- Готові зображення для вибору.
- Робота в парі з асистентом.
- Можливість показати дію жестом або малюнком.

План-конспект заняття №5

Назва: «Цифрова казка»

Тип заняття: Інтегрований урок (українська мова + інформатика)

Тривалість: 45 хвилин

Мета:

- Розвивати цифрову грамотність, творче мислення, навички самопрезентації.
- Формувати вміння створювати мультимедійний продукт.

Обладнання:

- Комп'ютери або планшети з доступом до PowerPoint / Google Slides, навушники, мікрофони (за можливості), шаблони слайдів.

Хід заняття:

1. Вступ (5 хв)

- Обговорення: «Що таке казка? Які казки ви любите?»
- Перегляд прикладу цифрової казки (1–2 слайди).

2. Основна частина (30 хв)

- Завдання: «Створи власну казку з 3–5 слайдів. Вибери героїв, фон, додай текст і звук».

- Робота в парах або індивідуально.

- Варіанти:

- використання готових шаблонів;
- малювання героїв у Paint і вставка в слайди;
- озвучення діалогів.

3. Презентація (7 хв)

- Учні демонструють свої казки класу або в малих групах.

4. Рефлексія (3 хв)

- «Що тобі найбільше сподобалося у створенні казки?»

Адаптація для дітей з ООП:

- Шаблони з готовими зображеннями.
- Голосове введення тексту.

- Асистент допомагає з технічними діями.

План-конспект заняття №6

Назва: «Пісочна історія»

Тип заняття: Арт-терапевтична вправа (індивідуальна або групова робота)

Тривалість: 30 хвилин

Мета:

- Знизити тривожність, розвивати образне мислення, емоційне самовираження.
- Створити умови для невербального самовираження.

Обладнання:

- Міні-пісочниці, фігурки, камінці, гілочки, черепашки, фотоапарат або планшет для фіксації результату.

Хід заняття:

1. Налаштування (5 хв)

- Спокійна музика, дихальна вправа.
- Ознайомлення з матеріалами.

2. Основна частина (20 хв)

– Завдання: «Створи історію в пісочниці. Обери героїв, придумай сюжет».

– Робота індивідуально або в парах.

– Варіанти:

- сюжет «Мое щасливе місце»;
- «Я і мій друг»;
- «Казка без слів».

3. Обговорення (5 хв)

- За бажанням, діти розповідають про свою історію.
- Можна зробити фото і створити виставку.

Адаптація для дітей з ООП:

- Без вербального компонента.

- Робота з асистентом.
- Можливість просто показати сюжет.

План-конспект заняття №7

Назва: «Коло фантазії»

Тип заняття: Ранкова зустріч / вправа на самовираження

Тривалість: 20 хвилин

Мета:

- Розвивати мовлення, уяву, емоційну відкритість.
- Формувати навички самопрезентації та емпатії.

Обладнання:

- Картки з образами (тварини, явища природи, предмети), м'який м'яч або символічний предмет для передачі слова.

Хід заняття:

1. Привітання (3 хв)

– Гра «Передай усмішку».

2. Основна частина (15 хв)

– Вправа: «Сьогодні я уявляю себе...»

– Учні по черзі продовжують фразу, тримаючи символічний предмет.

– Варіанти:

- «Я — веселка, бо я яскрава»;
- «Я — кішка, бо люблю тишу»;
- «Я — музика, бо хочу дарувати радість».

3. Рефлексія (2 хв)

– «Що нового ти дізнався про однокласників?»

Адаптація для дітей з ООП:

- Вибір образу з карток.
- Пантоміма або малюнок замість слів.
- Підказки асистента.

Ці плани-конспекти ми використовували як окремі заняття або інтегрувати в тематичні тижні («Тиждень емоцій», «Світ фантазії», «Ми разом»).

У процесі формувального експерименту було реалізовано серію інтегрованих занять, спрямованих на розвиток емоційної грамотності, творчого мислення, соціальної взаємодії та когнітивних навичок у дітей молодшого шкільного віку, з урахуванням потреб дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Порівняльний аналіз результатів на початку та після експерименту засвідчив позитивну динаміку за всіма визначеними критеріями.

Зокрема, під час заняття «Казка навпаки» на початковому етапі діти демонстрували труднощі з переосмисленням літературного сюжету, обмежену увагу та пасивність у груповій взаємодії. Емоційне самовираження було слабо вираженим, особливо у дітей з ООП. Після заняття спостерігалось зростання здатності до творчої трансформації сюжету, активне використання альтернативних форм вираження (малюнок, пантоміма, усна розповідь), а також покращення комунікативної взаємодії в парах і групах. Діти з ООП успішно долучалися до роботи завдяки адаптованим формам участі.

У ході заняття «Малюнок настрою» на початку експерименту більшість учнів не могли чітко ідентифікувати власний емоційний стан, вербалізація емоцій була обмеженою, а презентація власних робіт викликала труднощі. Після заняття діти впевненіше розпізнавали та називали емоції, використовували кольори, образи та символи для їх вираження. Зросла відкритість у самопрезентації, а діти з ООП охоче демонстрували свої роботи, використовуючи піктограми або малюнки.

На занятті «Геометричне місто» початковий рівень знань про геометричні фігури був фрагментарним, просторове мислення — недостатньо сформованим, а мотивація до конструювання — низькою. Після заняття діти впевнено оперували назвами фігур, створювали логічні композиції, описували

мешканців вигаданих будинків. Діти з ООП активно працювали з фетровими фігурами та аплікаціями, демонструючи результат невербально.

Під час заняття «Карта добрих справ» на початку експерименту діти слабо орієнтувалися в понятті «добра справа», не могли навести приклади, а емпатія проявлялася ситуативно. Після заняття діти активно планували добрі вчинки, створювали карти з підписами та зображеннями, демонструючи зростання соціальної компетентності та здатності до співпраці. Діти з ООП ефективно долучалися до роботи через використання готових зображень, жестів або малюнків.

Заняття «Цифрова казка» виявило на початку експерименту низький рівень цифрової грамотності, страх перед технічними завданнями та обмежене творче мислення. Після заняття діти впевнено працювали з цифровими інструментами, створювали мультимедійні казки, озвучували діалоги, використовували графіку. Діти з ООП працювали з шаблонами, застосовували голосове введення, отримували підтримку асистента.

На занятті «Пісочна історія» спостерігався високий рівень тривожності, особливо у дітей з ООП, а також труднощі з образним мисленням і невербальним самовираженням. Після заняття відзначено зниження тривожності, розвиток образного мислення та здатність до створення сюжетів у пісочниці. Діти з ООП демонстрували свої історії через композицію, фото або показ без слів.

Під час заняття «Коло фантазії» на початку експерименту діти соромилися самопрезентації, уява була обмеженою, а емпатійне слухання — слабо розвиненим. Після заняття діти вільно висловлювали себе через метафори, образи, порівняння, зросла емоційна відкритість і здатність до фантазування. Діти з ООП використовували картки, пантоміму або малюнки, демонструючи внутрішній стан у доступний спосіб.

Таблиця 3.1

Порівняльна характеристика рівнів розвитку досліджуваних показників до та після експерименту

№	Назва заняття	Показники на початку експерименту	Показники після експерименту
1	«Казка навпаки»	- Низький рівень уяви та трансформації сюжету - Обмежене емоційне самовираження - Пасивність у груповій роботі	- Зростання творчої активності - Покращення емоційної виразності - Активна участь у груповій взаємодії
2	«Малюнок настрою»	- Труднощі з розпізнаванням емоцій - Невпевненість у самопрезентації - Обмежене використання кольору як засобу вираження	- Покращення емоційної грамотності - Різноманітні способи самовираження - Зростання відкритості у презентації
3	«Геометричне місто»	- Поверхневе знання геометричних фігур - Складнощі з просторовим мисленням - Низька мотивація до конструювання	- Закріплення знань про фігури - Розвиток просторового мислення - Висока мотивація до створення макетів
4	«Карта добрих справ»	- Обмежене розуміння соціальної взаємодії - Пасивність у плануванні добрих вчинків - Низький рівень емпатії	- Активне планування добрих справ - Покращення соціальної компетентності - Виявлення емпатії та співпраці
5	«Цифрова казка»	- Низький рівень цифрової грамотності - Страх перед технічними діями - Обмежене творче мислення	- Зростання впевненості у роботі з ІКТ - Створення мультимедійних продуктів - Активне творче самовираження
6	«Пісочна історія»	- Високий рівень тривожності - Складнощі з образним мисленням - Обмежене невербальне самовираження	- Зниження тривожності - Розвиток образного мислення - Вільне невербальне самовираження
7	«Коло фантазії»	- Сором'язливість, труднощі з самопрезентацією - Обмежена уява - Низький рівень емпатії	- Вільне мовленнєве самовираження - Розкриття фантазії через образи - Покращення емпатійного слухання

Як свідчать дані таблиці 3.1., у процесі формульованого експерименту було проведено серію інтегрованих занять, спрямованих на розвиток емоційної грамотності, творчого мислення, соціальної взаємодії та когнітивних навичок у дітей молодшого шкільного віку, з урахуванням потреб

дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Порівняльний аналіз результатів до та після експерименту засвідчив позитивну динаміку за всіма визначеними критеріями, що підтверджується кількісними показниками.

На початку експерименту середній рівень сформованості досліджуваних показників становив 37%, що відповідає низькому або нижньому середньому рівню розвитку. Після реалізації інтегрованих занять цей показник зріс до 81%, що свідчить про високий рівень сформованості навичок. Середній приріст становив +44%, а найвищий — +53% — зафіксовано у занятті «Цифрова казка», що підтверджує ефективність використання цифрових інструментів у розвитку творчого самовираження.

Зокрема, під час заняття «Казка навпаки» рівень уяви, емоційного самовираження та групової взаємодії зріс із 38% до 82%. Діти почали активно трансформувати сюжети, використовувати альтернативні форми вираження (малюнок, пантоміма, усна розповідь), а також демонстрували покращення комунікативної взаємодії. Діти з ООП успішно долучалися до роботи завдяки адаптованим формам участі.

У занятті «Малюнок настрою» рівень емоційної грамотності, самопрезентації та здатності до самовираження зріс із 35% до 78%. Діти впевненіше розпізнавали та називали емоції, використовували кольори, образи та символи для їх вираження. Зросла відкритість у презентації, а діти з ООП охоче демонстрували свої роботи, використовуючи піктограми або малюнки.

На занятті «Геометричне місто» рівень знань про геометричні фігури, просторового мислення та мотивації до конструювання зріс із 40% до 85%. Діти створювали логічні композиції, описували мешканців вигаданих будинків, а діти з ООП активно працювали з фетровими фігурами та аплікаціями, демонструючи результат невербально.

Під час заняття «Карта добрих справ» рівень соціальної компетентності, емпатії та здатності до планування добрих вчинків зріс із 36% до 80%. Діти активно створювали карти добрих справ, співпрацювали,

підтримували одне одного, а діти з ООП ефективно долучалися до роботи через використання готових зображень, жестів або малюнків.

Заняття «Цифрова казка» продемонструвало найвищий приріст — з 30% до 83%. Діти впевнено працювали з цифровими інструментами, створювали мультимедійні казки, озвучували діалоги, використовували графіку. Діти з ООП працювали з шаблонами, застосовували голосове введення, отримували підтримку асистента.

На занятті «Пісочна історія» рівень образного мислення, емоційного самовираження та зниження тривожності зріс із 42% до 86%. Діти створювали сюжети у пісочниці, описували щасливі місця, а діти з ООП демонстрували свої історії через композицію, фото або показ без слів.

Під час заняття «Коло фантазії» рівень уяви, самопрезентації та емпатійного слухання зріс із 37% до 81%. Діти вільно висловлювали себе через метафори, образи, порівняння, зросла емоційна відкритість і здатність до фантазування. Діти з ООП використовували картки, пантоміму або малюнки, демонструючи внутрішній стан у доступний спосіб.

Таким чином, результати експерименту підтверджують ефективність інтегрованих занять як засобу розвитку емоційної, соціальної та когнітивної сфери молодших школярів, зокрема дітей з особливими освітніми потребами. Застосування адаптованих форм участі, візуальних та невербальних засобів, а також створення безпечного емоційного середовища сприяли підвищенню мотивації, самовираження та взаємодії в освітньому процесі.

Усі заняття продемонстрували позитивну динаміку у розвитку емоційної відкритості, творчої активності та соціальної взаємодії. Діти з особливими освітніми потребами (ООП) успішно інтегрувалися у навчальний процес завдяки адаптованим формам участі (пиктограми, пантоміма, малюнки, асистування). Спостерігалось зростання рівня самостійності, ініціативності та здатності до рефлексії. Інтеграція мистецьких, мовленнєвих, математичних та цифрових компонентів сприяла комплексному розвитку особистості дитини.

Таким чином, результати експерименту підтвердили ефективність інтегрованих занять як засобу розвитку емоційної, соціальної та когнітивної сфери молодших школярів, зокрема дітей з особливими освітніми потребами. Застосування адаптованих форм участі, візуальних та невербальних засобів, а також створення безпечного емоційного середовища сприяли підвищенню мотивації, самовираження та взаємодії в освітньому процесі.

Таблиця 3.1.

Порівняльні результати до і після формувального етапу експерименту

Показник	До експерименту (%)	Після експерименту (%)	Динаміка (%)
Учні з високим рівнем креативності	12	38	+26
Учні з середнім рівнем креативності	46	52	+6
Учні з низьким рівнем креативності	42	10	-32
Частота ініціативних висловлювань	28	64	+36
Емоційна виразність у творчих завданнях	34	71	+37
Участь дітей з ООП у групових проєктах	40	85	+45
Рівень тривожності під час творчих дій	58	22	-36

Дані діаграми, створеної на основі даних таблиці 3.1, наочно демонструє позитивну динаміку змін у рівнях креативності, емоційної виразності, ініціативності та участі дітей з особливими освітніми потребами (ООП) у групових проєктах після формувального етапу експерименту. Візуалізовані показники свідчать про ефективність інтегрованих занять, спрямованих на розвиток творчого самовираження, емоційної відкритості та соціальної взаємодії.

Зокрема, частка учнів з високим рівнем креативності зросла з 12% до 38%, що є майже триразовим приростом і свідчить про активізацію творчого потенціалу. Водночас кількість учнів із низьким рівнем креативності зменшилася з 42% до 10%, тобто на 32%, що підтверджує успішність

педагогічних стратегій, спрямованих на мотивацію та підтримку. Частка учнів із середнім рівнем креативності зросла помірно — з 46% до 52%, що свідчить про поступове зміщення до вищих рівнів розвитку.

Частота ініціативних висловлювань зросла з 28% до 64%, тобто на 36%, що свідчить про підвищення мовленнєвої активності, впевненості та готовності до самопрезентації. Емоційна виразність у творчих завданнях зросла з 34% до 71%, тобто на 37%, що є показником емоційного розкриття через мистецькі форми діяльності. Особливо показовим є приріст участі дітей з ООП у групових проєктах — з 40% до 85%, тобто на 45%, що підтверджує ефективність адаптованих методик, створення безпечного середовища та інклюзивного підходу.

Окремо варто зазначити зниження рівня тривожності під час творчих дій — з 58% до 22%, тобто на 36%, що свідчить про позитивний вплив арт-терапевтичних та емоційно-рефлексійних вправ на психоемоційний стан дітей.

Порівняльні результати до і після формувального етапу експерименту

Діаграма 3.1. Порівняльна ефективність результатів дослідно-експериментальної роботи

Узагальнюючи, підкреслимо, що результати формувального етапу експериментальної роботи засвідчили суттєве покращення ключових показників креативного, емоційного та соціального розвитку учнів. Отримані дані підтверджують доцільність використання інтегрованих занять як ефективного засобу формування мотиваційного середовища, розвитку самовираження та підтримки інклюзивної взаємодії в освітньому процесі.

3.3. Методичні рекомендації щодо стимулювання розвитку творчого потенціалу молодших школярів в умовах інклюзивного навчання

У межах дослідження було проведено педагогічний експеримент, метою якого стало вивчення ефективності впровадження авторських методик, спрямованих на стимулювання творчого потенціалу молодших школярів в умовах інклюзивного освітнього середовища. Експеримент охоплював три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний, і базувався на поєднанні кількісних та якісних методів педагогічного аналізу.

На констатувальному етапі було здійснено діагностику початкового рівня творчого розвитку учнів, зокрема дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Використано адаптовані методики: тест креативності Торренса, методику «Незакінчені речення», спостереження за участю в творчих видах діяльності, аналіз продуктів дитячої творчості. Результати засвідчили, що значна частина учнів демонструє обмежений репертуар засобів самовираження, низький рівень ініціативності, труднощі в емоційній регуляції та комунікації, особливо в умовах відкритих завдань.

На формувальному етапі було впроваджено комплекс методичних прийомів, розроблених на основі теоретичного аналізу та практичного досвіду інклюзивного навчання. Зокрема, застосовано диференційовані творчі завдання, адаптовані до індивідуальних можливостей учнів; інтеграцію мистецьких, ігрових та дослідницьких форм діяльності; створення емоційно безпечного середовища, що підтримує ініціативу, експериментування та

співтворчість; використання арт-терапевтичних методів (ізотерапія, пісочна терапія, музикотерапія) як засобів невербального самовираження; застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення цифрових історій, презентацій, візуальних проєктів; організацію проєктної діяльності з урахуванням інтересів і сильних сторін дітей; проведення ранкових зустрічей та «кіл довіри» для розвитку емоційної компетентності та формування позитивного ставлення до себе й інших.

На контрольному етапі було повторно проведено діагностику рівня творчого потенціалу учнів. Порівняльний аналіз результатів засвідчив позитивну динаміку: зросла кількість учнів із середнім і високим рівнем креативності, покращилися показники емоційної виразності, зросла частота ініціативних висловлювань, розширився спектр творчих стратегій, зменшилася тривожність у дітей з ООП під час виконання відкритих завдань. Учні стали активніше брати участь у творчих проєктах, демонстрували здатність до самостійного мислення, фантазування, естетичного оцінювання та співпраці.

На основі результатів експерименту сформульовано методичні рекомендації для педагогів початкової школи, які працюють в умовах інклюзивного навчання:

- забезпечувати індивідуалізацію творчих завдань, пропонуючи учням варіативні форми виконання (усно, письмово, через малюнок, пантоміму, цифровий продукт), адаптуючи інструкції, темп і обсяг відповідно до можливостей дитини;

- інтегрувати мистецькі, ігрові та дослідницькі елементи в усі навчальні предмети, створюючи умови для міжпредметної творчості (наприклад, поєднання літературного читання з малюванням, математики з конструюванням, природознавства з театралізацією);

- створювати емоційно безпечне середовище, у якому дитина не боїться помилитися, відчуває підтримку, має змогу вільно висловлювати думки,

почуття, фантазії. Для цього доцільно використовувати ранкові зустрічі, «кола довіри», позитивне підкріплення, емпатійне слухання;

- залучати арт-терапевтичні методи як інструмент розвитку уяви, емоційної регуляції та самовираження. Наприклад, створення «малюнків настрою», музичних імпровізацій, пісочних історій, колажів на тему «Я і світ»;

- використовувати ІКТ як засіб розширення можливостей творчості: створення цифрових історій, інтерактивних презентацій, відео, віртуальних виставок. Це особливо важливо для дітей з труднощами у вербальній комунікації;

- організовувати проєктну діяльність, що дозволяє дітям досліджувати, творити, презентувати результати, працювати в команді. Тематика проєктів має бути емоційно значущою, пов'язаною з реальним життям, інтересами дітей;

- забезпечувати партнерську взаємодію між учнями, формувати культуру співпраці, взаємопідтримки, толерантності. Це сприяє соціальній інтеграції дітей з ООП, розвитку комунікативних і соціальних навичок.

Таким чином, експериментальне дослідження підтвердило ефективність запропонованих методик у стимулюванні творчого потенціалу молодших школярів в умовах інклюзивного навчання. Розроблені методичні рекомендації можуть бути використані вчителями початкової школи, асистентами вчителя, методистами, а також у програмах підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Вони сприяють не лише розвитку креативності, а й формуванню емоційної зрілості, соціальної включеності та позитивної самооцінки дітей, що є ключовими чинниками успішної інклюзії.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі кваліфікаційного дослідження було здійснено експериментальну перевірку ефективності запропонованих методик, спрямованих на стимулювання розвитку творчого потенціалу молодших школярів в умовах інклюзивного навчання. Робота охоплювала три ключові

етапи: розробку методичних рекомендацій, реалізацію формувального педагогічного експерименту та порівняльний аналіз отриманих результатів.

На першому етапі було сформовано систему методичних рекомендацій, що базується на принципах інтеграції, емоційної підтримки, адаптації та творчої свободи. Зокрема, запропоновано використовувати інтегровані заняття з елементами української мови, образотворчого мистецтва, математики, інформатики та громадянської освіти. Особлива увага приділялася створенню емоційно безпечного середовища, в якому кожна дитина — незалежно від рівня розвитку чи наявності освітніх потреб — могла вільно самовиражатися. Для дітей з ООП передбачено адаптовані форми участі: піктограми, пантоміма, малюнок, робота з асистентом, вибір з готових варіантів. Методики також включали рефлексивні, арт-терапевтичні та ігрові компоненти, що сприяли зниженню тривожності, розвитку уяви, мовлення та емпатії.

На другому етапі було реалізовано формувальний педагогічний експеримент, який охоплював серію з семи інтегрованих занять. Кожне заняття мало чітко визначену мету: розвиток уяви («Казка навпаки», «Коло фантазії»), емоційної грамотності («Малюнок настрою», «Пісочна історія»), просторового мислення («Геометричне місто»), соціальної компетентності («Карта добрих справ») та цифрової творчості («Цифрова казка»). Заняття проводилися у змішаних групах, що включали дітей з типовим розвитком та дітей з ООП. У процесі роботи спостерігалось зростання ініціативності, емоційної відкритості, активності у груповій взаємодії, а також зниження рівня тривожності. Діти демонстрували високий рівень зацікавленості, творчої активності та здатності до самопрезентації в різних формах — вербальних, невербальних, цифрових і художніх.

На третьому етапі було здійснено порівняльний аналіз результатів до і після експериментальної роботи. Кількісні показники засвідчили суттєве покращення рівня розвитку творчого потенціалу учнів. Частка дітей з високим рівнем креативності зросла з 12% до 38%, а з низьким — зменшилася з 42% до 10%. Частота ініціативних висловлювань зросла на 36%, емоційна виразність

— на 37%, участь дітей з ООП у групових проєктах — на 45%. Водночас рівень тривожності під час творчих дій знизився на 36%, що свідчить про позитивний вплив запропонованих методик на психоемоційний стан дітей.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що запропоновані методики є ефективними засобами розвитку творчого потенціалу молодших школярів в умовах інклюзивного навчання. Вони сприяють формуванню мотиваційного середовища, розвитку емоційної грамотності, соціальної взаємодії та самовираження, забезпечуючи педагогічну підтримку кожній дитині відповідно до її індивідуальних потреб.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного теоретичного та експериментального дослідження проблеми розвитку творчого потенціалу молодших школярів в умовах інклюзивного освітнього середовища сформульовано узагальнені висновки, що мають наукове, методичне та практичне значення для сучасної початкової освіти.

Творчий потенціал особистості розглядається як інтегральна характеристика, що охоплює когнітивні, емоційні, мотиваційні та соціальні компоненти, забезпечуючи здатність до самовираження, нестандартного мислення, створення нових ідей та адаптивного реагування на виклики середовища. Його розвиток є динамічним процесом, що залежить від індивідуальних особливостей дитини, умов навчання та рівня педагогічної підтримки. Інклюзивне освітнє середовище виступає важливим чинником цього розвитку, оскільки забезпечує емоційно безпечний простір, відкритий до різноманітності, співтворчості та індивідуалізації навчального процесу. Умови інклюзії сприяють формуванню мотивації до самореалізації, розвитку уяви, емоційної чутливості, рефлексії та соціальної взаємодії, що є основою для креативного зростання особистості.

Аналіз українських та зарубіжних педагогічних підходів засвідчив спільне визнання творчості як універсального засобу розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Українські науковці акцентують на адаптації змісту, форм і методів навчання, використанні арт-терапевтичних засобів та створенні емоційно підтримувального середовища. Зарубіжні моделі демонструють широку інтеграцію педагогіки, психології та мистецтва, активне використання мультисенсорних технологій, природного середовища та інклюзивного дизайну освітнього простору. Теоретичні засади, педагогічні умови та практичні стратегії, виявлені в межах аналізу, створюють основу для розробки ефективної моделі розвитку творчого потенціалу молодших школярів в інклюзивному освітньому середовищі, яка враховує індивідуальні потреби, сильні сторони та культурно-освітній контекст.

У процесі дослідження технологічних аспектів розвитку творчого потенціалу було встановлено, що педагогічні технології, орієнтовані на творчий розвиток, є ефективним інструментом інклюзивної педагогіки. Вони дозволяють враховувати індивідуальні особливості учнів, створювати умови для самовираження, емоційної підтримки та соціальної взаємодії. Диференційоване навчання, ігрові методи, арт-педагогіка, проєктна діяльність, ІКТ та емоційно-ціннісне навчання забезпечують багатовимірний розвиток особистості, активізують уяву, фантазію, естетичне сприйняття та здатність до творчого мислення. Вони не лише компенсують труднощі, пов'язані з ООП, а й відкривають нові канали для самореалізації дитини.

Форми організації освітнього процесу — інтегровані уроки, групова та парна робота, творчі майстерні, ранкові зустрічі, позаурочна діяльність — виступають не лише організаційними моделями, а й середовищами, в яких дитина може проявити ініціативу, фантазію, емоції, співпрацю. Ефективність цих форм підтверджується позитивною динамікою участі дітей у творчих активностях, зростанням мотивації до навчання, покращенням емоційного стану та розвитком комунікативних навичок.

Методи забезпечення освітнього процесу відповідно до навчальної програми потребують гнучкої педагогічної інтерпретації, особливо в інклюзивному контексті. Підручники НУШ, побудовані на діяльнісному та компетентнісному підходах, можуть слугувати платформою для творчої діяльності, якщо вчитель адаптує завдання, змінює темп, використовує альтернативні форми виконання, залучає асистента та враховує індивідуальні освітні траєкторії. Практичні приклади свідчать, що саме така адаптація дозволяє дітям з ООП включатися в навчальний процес на рівні з однолітками, проявляти себе, досягати успіху.

Успішна реалізація технологічних аспектів творчого розвитку в інклюзивному класі можлива лише за умови високої професійної компетентності педагога, його здатності до рефлексії, емоційної чутливості, творчого мислення та партнерської взаємодії з учнями. Педагог має виступати

не лише як носій знань, а як фасилітатор, модератор, співторець освітнього середовища, що підтримує унікальність кожної дитини. Важливими є також міждисциплінарна співпраця, залучення фахівців (психолога, логопеда, дефектолога), використання цифрових інструментів та створення умов для педагогічної імпровізації.

Інклюзивне освітнє середовище, побудоване на технологічно обґрунтованих методах і формах, є простором для розвитку не лише творчого потенціалу, а й особистісної автономії, емоційної зрілості та соціальної включеності. Творчість у цьому контексті виступає не як додаткова опція, а як базовий механізм подолання бар'єрів, формування позитивної самооцінки та розкриття внутрішнього ресурсу дитини. Саме тому технологічні аспекти мають розглядатися не ізольовано, а як частина цілісної інклюзивної стратегії, що поєднує зміст, методи, середовище та емоційний клімат навчання.

Експериментальна частина дослідження підтвердила ефективність запропонованих методик. У ході формувального етапу було реалізовано серію інтегрованих занять, адаптованих для дітей з ООП, що охоплювали розвиток уяви, емоційної грамотності, просторового мислення, соціальної компетентності та цифрової творчості. Порівняльний аналіз результатів до і після експерименту засвідчив суттєве покращення рівня креативності, емоційної виразності, ініціативності, участі в групових проєктах та зниження тривожності. Це підтверджує, що запропоновані методики є ефективним засобом розвитку творчого потенціалу молодших школярів в умовах інклюзивного навчання, сприяють формуванню мотиваційного середовища, розвитку емоційної грамотності, соціальної взаємодії та самовираження, забезпечуючи педагогічну підтримку кожній дитині відповідно до її індивідуальних потреб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондар Ю. В. Формування творчих умінь в учнів початкової школи з використанням інтерактивних технологій. *Дисертація доктора наук*. Тернопіль, 2022. 542 с.
2. Антонова О. Є., Клименюк Ю. М. Підготовка майбутнього вчителя до розвитку інтелектуальної обдарованості учнів початкової школи. Житомир. Житомирський державний університет. 2021. 263 с.
3. Бібік Н. М. Нова українська школа: порадник для вчителя. Київ: Літера ЛТД, 2019. 208 с.
4. Бондар Ю. В. Формування творчої активності молодших школярів засобами інтерактивних технологій. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Сер.: Педагогіка і психологія. (61). 2020. С. 9-13.
5. Бондар Ю. Особливості роботи вчителя з обдарованими молодшими школярами. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 71, том 1. 2024. С.251-256.
6. Босенко М. І. Психолого-педагогічні обдарованості. *Шкільний світ*. № 24. 2021. С. 9-10.
7. Будник О. Інклюзивна освіта. Івано-Франківськ: Кушнір Г.М., 2015. 152 с.
8. Василюк А., Кіт Г. Моніторинг навчальних досягнень учнів як засіб підвищення якості початкової освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2023. Випуск 52/ Issue 52. С. 205-213.
9. Ветрова О. Д. Сучасні методи і форми роботи з обдарованими дітьми. *Наукові записки НДУ*. Психолого-педагогічні науки. 2022. № 3. С. 73-75.
10. Вихованець В. О. Розвиток творчої обдарованості молодших школярів засобами ТРВЗ-педагогіки. Вінниця. ВДПУ, 2024. 179 с.

11. Гуменюк В.О. Психологічна готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. *Кваліфікаційна робота*. Полтава. 2024. 154 с.
12. Державний стандарт початкової освіти від 21 лютого 2018 р. № 87 URL : <http://dano.dp.ua/attachments/article/303.pdf> (дата звернення: 02.03.2024).
13. Доброс А. О. Система роботи початкової школи з обдарованими дітьми. *Кваліфікаційна робота*. Запоріжжя. ЗНУ. 2024. 68 с.
14. Єрмоленко А. Інтерактивні технології навчання. Біла Церква: БІНПО. 2022. 37 с.
15. Звєкова В. К. Інтегративний підхід до проблеми творчого мислення дитини з особливими освітніми потребами. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки*. 2024. № 5 (364). Листопад. С. 78-85.
16. Кіт Г.Г., Демченко О.П. Готовність майбутнього вчителя до організації творчої навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів в умовах НУШ. *Нова українська школа: початок реформ: збірник тез доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції, 27 березня 2020 року*. Маріуполь: МДУ, 2020. С.251-255.
17. Ковальова А, О. «Ігрові технології як засіб розвитку творчих здібностей молодших школярів». *Кваліфікаційна робота*. Вінниця. 2024. 87с.
18. Коломієць Н. Застосування інтерактивних методів у навчанні молодших школярів (дидактичний аспект). Умань: Візаві. 2020. 216 с.
19. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзія: покроково для педагогів. (Серія «Інклюзивна освіта»). Київ, 2023. 232 с.
20. Коркішко О. Г. Теорія освітології. Слов'янськ: ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». 2021. 125 с.
21. Кузнецова Т., Омельченко М., Світлична К. До проблеми вивчення творчих здібностей у дітей з особливими освітніми потребами середнього шкільного віку. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2023. № 1 (22). С. 60–75.

22. Кучманич, І. М., Опанасенко, Л. А. Психологічний супровід дітей із особливими потребами. Миколаїв: СПД Румянцева, 2019. 152 с.
23. Латиш Н. М. Стимулювання творчого мислення молодших школярів у сучасних умовах. *Обдарованість: методи діагностики та шляхи розвитку*. Матеріали науково-практичного онлайн-семінару (Київ, 22–26 травня 2025 року). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2025. С. 479-486.
24. М'якота М. Я. Диференційований підхід у навчанні молодших школярів із порушеннями інтелектуального розвитку легкого ступеня. *Кваліфікаційна робота*. Луцьк, 2024. 69 с.
25. Марко М.М. Педагогічні можливості навчально-ігрових технологій в освітньому процесі початкової школи. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія: Педагогіка та психологія. 2017. Вип. 2. 320с.
26. Матвеева Н., Ткачишин Н., Ярошко І. Аспекти духовного розвитку учнів з ООП. *Молодь і ринок*. 2023. № 1 (209). С. 145–149.
27. Миколаєнко М. М. Розвиток творчого потенціалу молодших школярів у процесі освітньої діяльності. *Кваліфікаційна робота*. Запоріжжя. ЗНУ. 2024. 78 с.
28. Мінічева Ю. Використання сюжетно-рольових ігор на уроках літературного читання в початковій школі. *Scientific Collection «InterConf»*. 2024. № 188. С. 113-116.
29. Моляко В. О., Третяк Т. М. Творче мислення особистості за умов екстремальності та інформаційної невизначеності. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія : Психологія. 2022. Т. 33 (72). № 2. С. 30-37.
30. Мондич О. Теоретичні аспекти творчого розвитку дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі. *Актуальні питання природничо-математичної освіти*. Вип. 1 (23). 2024. .С. 188–194.
31. Мринська Д. Практична реалізація розвитку творчого потенціалу молодших школярів засобами арт-терапії в освітньому дозвіллі. *Інновації в початковій освіті: досвід, виклики сьогодення, перспективи*. Матеріали III

наук.-практ. інтернет-конф. здобувачів другого (магістер.) рівня вищ. освіти ф-ту початк. навчання, Харків, 5 груд. 2023 р. Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2023. С. 57-60.

32. Онишко М. І. Розвиток творчого потенціалу учнів початкової школи за допомогою інтерактивних методів. *Мозаїка початкової освіти*. Збірник наукових праць за матеріалами II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасна початкова освіта: погляди молодих дослідників», Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2025. С. 176-180.

33. Осмолевич О. С. Корекція процесу формування креативності у дітей з особливими освітніми потребами. *Кваліфікаційна робота*. Луцьк, 2024. 76 с.

34. Павленко В.В. Основні підходи до розвитку креативності особистості. *Українська полоністика*. Житомир: Wydgoszcz, 2017. Вип.14. С. 116-124.

35. Писарчук О., Руденський Р., Шишак А. Організація інклюзивного освітнього середовища в контексті наступності дошкільної та початкової освіти. *Вісник науки та освіти* (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»): журнал. 2025. № 3(33) 2025. С. 1245-1260.

36. Покотило О. О. Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами шкільного театру. *Кваліфікаційна робота*. Вінниця, 2024. 112 с.

37. Пометун О.І. Нова українська школа: розвиток критичного мислення в учнів початкової школи. К: Видавничий дім «Освіта». 2020. 192 с.

38. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.

39. Приймак В. Розвиток креативного мислення молодших школярів у процесі навчальної діяльності засобами інноваційних технологій. *Креативність особистості як фактор інноваційного розвитку суспільства*. 2020. № 2. С. 118-122.

40. Савчук, Л. О., Колупаєва, А. А. Інклюзія в українській школі: сучасні виклики та перспективи. *Освіта і наука в Україні*. 2020. № 2. С. 15–19.

41. Цуркан, Т. Г., Баланюк, Н. С. Формування готовності майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки. Вип. 70. 2019. С. 264–269.
42. Шестопалова, О. П., Бондар, К. М., Склянська, О. В. Теорія і практика інклюзивної освіти. Кривий Ріг: Проєкт «Підтримка інклюзивної освіти». 2019. 170 с.
43. Якименко В. Педагогічні умови успішної адаптації молодших школярів з особливими освітніми потребами до навчання в інклюзивному класі, *Інновації в початковій освіті: досвід, виклики сьогодення, перспективи*. Матеріали III наук.-практ. інтернет-конф. здобувачів другого (магістер.) рівня вищ. освіти ф-ту початк. навчання, Харків, 5 груд. 2023 р. Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2023. С. 70-73.
44. Яценко Л. Б. Особливості формування психологічної готовності майбутніх учителів до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами в рамках інклюзії. *Кваліфікаційна робота магістра*. Дніпро, 2024. 82 с.